

תשע
ELUL
TIŠRI
המש
ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Nová pokrývka pro bimu Vysoké synagogy od Marka Podwala. Foto jd.

DOBRY NOVY ROK 5783 – שנה טובה תשפ"ג

TRYZNA KEVER AVOT

Záříjová tryzna v Terezíně k uctění památky našich blízkých, zavražděných během šoa, se bude konat v neděli 18. září 2022 od 11 hodin. Objednávky na dopravu, kterou zajišťuje rabinát, přijímáme na telefonním čísle 224 800 849, SMS/WhatsApp 731 136 013 nebo na rabinat@kehilaprag.cz. Čas a místo odjezdu budou upřesněny. *rt*

ODHALENÍ PAMÁTNÍKU

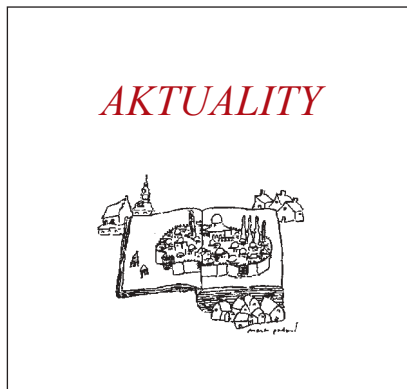
Ve středu 7. září se uskuteční na žižkovském Starém židovském hřbitově v Praze 3 (Fibichova ulice) slavnostní odhalení památníku Návraty kamenů. Památník z dlažebních kostek, které byly za minulého režimu vyráběny z náhrobků ze židovských hřbitovů, navrhli manželé Rónovi.

Odhalení, které bude volně přístupné pro veřejnost, začne ve 13 hodin. Zúčastní se jej magistrátní radní pro kulturu Hana Třeštíková, radní pro kulturu Prahy 3 Pavel Křeček, předseda Židovské obce v Praze František Bányai a sochař Jaroslav Róna. Moderovat bude Petra Schwarz Koutská, která zajišťovala PR crowdfundingové kampaně. Od 13.30 proběhne pro zájemce komentovaná prohlídka žižkovského hřbitova. Od 14.45 se pak uskuteční setkání významných dárců s médii a autory památníku v nedaleké Galerii pod radnicí na Havlíčkově náměstí 9.

Památník je vytvořen ze sedmi tun dlažebních kostek z pěší zóny Václavského náměstí, kam byly umístěny během komunistického režimu. Během rekonstrukce náměstí v roce 2020 se dlouholeté podezření Židovské obce v Praze o původu dlažby definitivně potvrdilo. Díky dohodě s Magistrátem hlavního města Prahy byly dlažební kostky, pocházející z náhrobků židovských hřbitovů, vydány pražské židovské obci k pietnímu uložení. *fb*

LUACH 5783–2022/2023

Židovský diář – Luach – na rok 5783 (2022/2023) je již v prodeji. Obsahuje přehled židovských svátků a významných dní, týdenní židovský i občanský kalendář, základní modlitby a požehnání v hebrejštině s českým překladem vrchního rabína Karola Efraima Sidona a adresář židovských obcí a organizací v ČR a na Slovensku. Luach 5783 doprovodila ilustracemi Marcela Sidonová. Koupit si ho můžete v Maiselově 18,

Praha 1 (na rabinátu a v kanceláři FŽO ve 2. patře) a v redakci *Roš chodeš* a vrátnici Nového židovského hřbitova (Izraelská 1, Praha 3) za 90 Kč. Při zaslání poštou bude k ceně účtováno poštovné (od 30 Kč).

Objednávky zasílejte do redakce *Roš chodeš* (poštou – Izraelská 1, Praha 3, či e-mailem – roschodes@sefer.cz) nebo na FŽO (poštou k rukám Aleny Kopecké, Maiselova 18, Praha 1, či e-mailem na alena.kopecka@fzo.cz).

Luach je též k dostání ve vybraných pražských knihkupectvích (Academia na Václavském náměstí, Kalich v Jungmannově ulici, Oliva v Husově ulici a Primus ve Věžeňské ulici) za doporučenou cenu 110 Kč. *red.*

ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE

Správní rada Židovského muzea v Praze hledá kandidáty na funkci ředitele/ředitelky Židovského muzea v Praze. Písemné přihlášky se všemi náležitostmi musí uchazeči doručit nejpozději do **9. září 2022** poštou na adresu: Správní rada, Židovské muzeum v Praze, U Staré školy 141/1, 110 00 Praha 1, nebo elektronicky na adresu spravni.rada@jewishmuseum.cz. Minimální předpoklady pro výkon funkce (dle stanov ŽMP): občanská bezúhonnost; ukončené vysokoškolské vzdělání; nejméně čtyřletá praxe ve vyšší manažerské (řídící) funkci; aktivní znalost angličtiny, případně dalších jazyků (hebrejšтина výhodou); publikační, přednášková a veřejná činnost s židovskou tematikou; doporučení relevantních osob a institucí.

Další požadavky: odborná znalost záležitostí spadajících do působnosti ŽMP, všeobecný kulturní přehled, komunikační, vyjadřovací a prezentační schopnosti a dovednosti v mluveném i písemném projevu v českém jazyce.

Další informace a náležitosti písemné přihlášky naleznete na webových stránkách Židovského muzea v Praze: www.jewishmuseum.cz/informace/onas/vol-na-mista/. *sr žmp*

ICOM V PRAZE

Ve dnech 20.–28. 8. 2022 proběhla generální konference Mezinárodní rady muzeí ICOM Prague 2022. V Praze se setkalo téměř 3500 nejvýznamnějších odborníků z muzeí, galerií, dalších kulturních odvětví ze 123 zemí světa. Diskutovali a sdíleli myšlenky týkající se aktuálních otázek oboru, v čem spočívá síla muzeí, jak mohou přispět k rozvoji společnosti, jak využívat nových technologií nebo jak mohou muzea spoluutvářet udržitelný svět. Zabývali se i interními tématy, jako je muzejní leadership nebo rozvoj a směřování ICOM jako světové organizace.

Nejvýznamnějším výstupem konference je nová, pražská, ICOM definice muzea. Ta předchozí platila s drobnými úpravami od roku 1974 a významný podíl na jejím znění měli muzejníci z tehdejšího Československa. Po velkém fiasku na generální konferenci ICOM Kjóto 2019, kdy předložený text nebyl po ostré kritice odsouhlasen, nová, pražská, ICOM definice muzea završila dlouholeté hledání textu, který by postihl význam muzeí na celém světě v 21. století. Podle definice se muzea určují nejen jako instituce sbírkotvorné, ale musí dbát i na to, aby byla přístupná, inkluzivní, fungovala udržitelně a eticky. *fp*

OBSAH

- Dopis vrchního rabína **3**
- Komentář k Tóře **4–5**
- Plavec proti proudu* – rozhovor se spisovatelkou Helen Epstein **6–7**
- Bohoslužba po 80 letech*
  - O setkání rodáků v Luži **8–9, 15**
- Zdi důstojnosti – o proměnách díla Matveje Vajsberga z Ukrajiny **10–11**
- Za Tomem Tomáškem* **12–13**
- Poustevníkovy barevné vize - Borut Holland v libeňské synagoze* **14–15**
- Chasidské příběhy o Roš ha-šana **16–17**
- Zasvěceno Hospodinu* **17**
- Čas barchesu* **18**
- Košer kousky – Laurel a Hardy* **19**
- Kytary i meče Lou Reeda **20**
- Izrael: Mnichov po padesáti letech **21**
- Výběr z českých médií **22**
- H. Hnatová a F. Kolmer – úmrtí **23**
- Zprávy, kultura, inzerce **24–27**
- Zprávy ze světa **28**

Vážení a milí čtenáři, na sklonku roku 5782, jehož polovinu jsme prožili válkou s Ruskem, byt v jejím zázemí, bych i vám ze srdce přál, aby bylo Rusko v Ukrajině poraženo, ale raději to neudělám. Přál jsem si to už 24. února, protože na dohled byl Purim a bylo zcela namístě, aby Putinovy zlé úmysly dopadly na jeho hlavu jako na hlavu Hamána. Naději jsem čerpal z porážky Saddáma Husajna po první válce v Per-

ském zálivu, kterou jsme oslavili v Jeruzalémě s celým Izraelem právě na Purim. Nakoupil jsem tehdy pro sebe a pro oba své syny papírové masky Stana Laurela, Olivera Hardyho a Charlie Chaplina a takto vymódění jsme dorazili do synagogy, stojící uprostřed kamenitého svahu pod veterinářským domkem, který jsme měli pronajatý v Kirjat Hajovel. Tam jsme ale u sporého minjanu, který většinou i původem připomínal minjan Staronové, narazili na neporozumění. Rozptýlil je až gabaj, když si dal naše maskování do správné souvislosti. Poučil ostatní pány, že je přece Purim, ale moc se nesmáli. Při oslavě loňského Purimu mi však bylo do smíchu mnohem méně, také proto, že jsem si nedal pozor na pus a prognostikoval, co se pak nestalo.

Takže vám raději budu vyprávět o velké hudební události, konané v Istanbulu na počest zahájení českého předsednictví EU. Stalo se tak díky generálnímu konzulovi ČR Jiřímu Čisteckému, nadanému kromě organizačního talentu i uměním přesvědčovat, a Peterovi Györymu, obdařenému talentem muzikálním. Prvnímu z nich se podařilo zorganizovat obrovský sál s tisícem živých diváků a s řadou náboženských hodnostářů sedících v jedné řadě, a druhému zase

uvést obecenstvo i vystupující do stavu euforie, již si v Turecku troufám nazvat revolučně ekumenickou.

V řadě pozvaných hostů, včetně vrchního rabína Turecka Jicchaka Haleva a mne, seděli čelní představitelé všech náboženských denominací v zemi a odrazem této sestavy bylo i vystoupení stočlenného chóru, se-

K tomu musím dodat, že se už léta snažím Petera Györyho přemluvit, aby citoval text písně celý, i se „Svatý, buď požehnán, nás zachraňuje z jejich rukou“. Trvá však urputně na svém, aniž by mi kdy vysvětlil důvod, a ani tentokrát nesplnil mé častokrát opakované přání. Jenže v ten večer mi díky krvavé lázni, v níž se koupe Ukrajina, bez dovětků zazněla jinak. Poprvé jsem slova Hagady pochopil tak, že nejen ukrajin-

ští Židé, ale i sami Ukrajinci mohou zpívat totéž. Putin si tam nevybral za cíl svých Gradů jenom Židy, ale všechny Ukrajince, ať už mluví ukrajinsky, rusky nebo jidiš. V Talmudu se učíme, že nám Bůh říká: „Atem kruim adam“, což je často vykládáno tak, že Izrael je zástupcem lidství v tomto světě, jenomže v dané souvislosti to zaznělo tak, že k lidství jsou povoláni všichni lidé a v každé generaci se je vraždící demagogové jako Putin snaží vyhubit. Většina z nich se

k nám, když to při sederu zpíváme, může přidat. Koneckonců tím začíná seder Pesach i Hagada: Ať se připojí každý, kdo je syt lží a žvástů, a pojí s námi macesů a hořkých bylin! Každý, kdo má k tomu potřebnou víru v pravdu, ať se s námi odváží přeskočit sám sebe!

Po představení jsem se snažil Peterovi sdělit, co mě tak dojal, musím však doznat, že z jeho jistě potěšeného úsměvu jsem pochopil, že mi asi nerozumí, protože právě tak to myslil vždycky a já ho nechápal. S tím vám všem, kdo to čtete, všem dobrým lidem, přeji ŠANA TOVA, dobrý Nový rok, který však s lidmi, jako je Putin, nikdy dobrý být nemůže. Svatý, buď požehnán, nás zachraň z jejich rukou!

Váš rabín Sidon

DOPIS VRCHNÍHO ZEMSKÉHO RABÍNA K NOVÉMU ROKU 5783

stávajícího z pěveckých sborů křesťanských církví, židovské obce, kurdské

Foto Karel Cudlín, 2022.

menšiny a tančících dervišů. Byla to prostě kulturní událost, vymykající se v Turecku zvykům. Dvouhodinový program, v němž vystupovali i sólisté, k nimž se řadil též istanbulský zpívající imám, vyvrcholil Peterem zhudebněnou a v Praze, Plzni a Bratislavě již známou citací textu z Pesachové hagady „Vehi šeamda“. „Ne jenom jeden povstal proti nám, aby nás zničil, ale povstávají proti nám v každém pokolení, aby nás zničili.“

Pro zkušené ucho, citlivé na židovské melodie, bylo i předtím patrné, že na téhle akci mají lví podíl Židé z Československa, když se však ozvala hebrejská slova melodie závěrečné skladby, vrchní rabín Turecké republiky se mohl jen utěšovat, že tady slovům písně, doufejme, nikdo nerozumí.

VĚČNÝ NÁROD (NICAVIM)

Hospodin, jenž nás pamatuje, vám bude žehnat,

žehnat domu Jisraele, žehnat domu Aharonovu,

žehnat bohobojným, malým s velikými.

Hospodin ještě nadto přidá vám a vašim synům.

Jste Hospodinem požehnaní, jenž dělá nebesa a zemi!

Nebesa jsou Hospodinova a zemi dal Adamovým synům.

Mrtví však Hospodinu holdovat nebudou, ne ti, co padají do ticha,

ale my budeme jménu Stvořitele žehnat od teď až navěky, halelujah.

Textů, které lid Izraele ujišťují, že se jeho mise kryje s trváním světa, je v Písmu mnoho. 115. žalm mluví za ně všechny. Začíná tím, že modly, k nimž se upíná zbožnost národů, jsou dílem lidských rukou. Nelze je srovnat s Bohem Izraele, jenž mluví k prorokům, vidí utrpení svého lidu, slyší jeho modlitby, vztahuje k Izraeli ruku, aby je vyvedl z otroctví, a pak jde v jejich čele. Autor tak odpovídá na otázku, již kladou pohané: Kde je váš bůh? Každá věc na světě má své místo, kde je tedy váš neviditelný, nekonečný, nehmotný bůh, kterého ani vaše mysl nedokáže pojmout? Odpověď je prostá, je v nebesích nad námi, která učinil trůnem svobodného bytí dělat, co chce, a ve slovech chvály, která ho také nejsou schopná obsáhnout. To vše je ovšem založeno na slovech Tóry a na jejich věmosti událostem, která popisují, včetně zjevení Božího majestátu na Sinaji. Bůh tam varuje Izrael před zobrazováním sebe, jenž s nimi „mluví z nebes a žádný obraz neviděl“.

„Nebesa jsou Hospodinova a Zemi dal synům člověka.“ Ten byl stvořen k tomu být Božím obrazem s Boží podobou na zemi. To neplatí ani pro metafyzické bytosti jako andělé, kteří jsou jednoduchými posly Boží vůle, ani pro jiné živé bytosti ve fyzickém světě mimo člověka, které spolu nemluví, protože nemají o čem. Přesto má s nimi jedno společné, má s nimi chválit Hospodina zástupů, svého Boha. I autor žalmu popisuje modly v lidské podobě, jsou však na rozdíl od samotného člověka bez života, bez vlastní vůle, bez schopnosti vnímat, mluvit a pojmenovávat a soudit mezi dobrým a zlým. Tím vším je naopak nadán živý člověk jako Boží stvoření, jehož nejnějším posláním ve světě je žehnat Bohu a holdovat jeho Jménu. Proto je nucen poznávat i jeho, aniž by se upínal k jeho materiálnímu zobrazení, jehož by sám byl tvůrcem. Ti, kteří tak činí,

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

Mark Podwal: *Hebrejský měsíc tisri.*

jsou podobní svým výtvorům, takoví také budou, až zemřou. „Mrtví Hospodinu holdovat nebudou, ne ti, co (aktivně) sestupují do hrobu.“ Hebrejským pojmem *duma* je v Talmudu označován anděl pověřený dohledem nad duchy zemřelých v gehinom. Od téhož kořene je v hebrejštině odvozeno pojmenování nerostu, *domem*, protože je absolutně tichý. Návrat mrtvého těla do prachu je návratem do nerostné říše, spravedlivý trest pro lidského ducha, který upínal během života svou představivost k tomu, co není, a žil tak mimo skutečnost.

Torat chajim, učení života, předkládá člověku volbu mezi dobrem a zlem, životem a smrtí. Izrael toto učení přijal za své a zvolil život. Tak můžeme chápat i výrok Mišny (Sanhedrin 10,1): „Celý Jisrael, všichni spravedliví mají podíl na světě přichozím, jak je řečeno (Ješaja 60,1): *A tvůj lid, všichni spravedliví, výhonek mých sateb, dílo mých rukou, aby mi byli chloubou, navěky zdědí zemi.*“ Odpověď na otázku, má-li podíl na příštím světě celý Izrael, anebo jen ti spravedliví z Izraele, naznačuje pokračování této mišny:

Podíl na olam haba nemá „ten, kdo říká, že není oživení mrtvých, že Tóra není z nebes, a atheista“. To má svou logiku, protože účast na světě přichozím je tradičně chápána jako odměna za plnění příkazů. Proč by tedy měl mít nárok na odměnu, kdo popírá základy učení?

Otázkou však zůstává, zda máme chápat „celý Jisrael“ jako souhrn všech jednotlivců, nebo jako metafyzický pojem celku Izraele. Oporu je třeba hledat v definici pojmu *chelek*: část, díl. Pokud bychom přijali výklad, že každý z Izraele v každé době má svůj nezanedbatelný díl olam haba, pak by to znamenalo, že má svůj díl v onom světě zajištěn, ale svou volbou může své místo v něm i promarnit. Text sám také neřeší, co znamená, že „zdědí zemi“. Je ale „zemí“ míněna země Izraele, anebo země duší, kam se po smrti odebírají duše spravedlivých, tj. Gan Eden, jak učí Rambam?

V oddílu Tóry Nicavim (5M 30,1–6) neuzavírá Moše smlouvu jenom s fyzickými posluchači, nýbrž *i s tím, kdo tu dnes je, stoje s námi před tváří Hospodina, vašeho Boha, a tím, kdo tu s námi dnes není*, tedy také s tím, kdo tu dnes je, ačkoliv už zemřel, a tím, kdo se ještě nenarodil. Když tedy staví Boží lid před volbu mezi životem a smrtí, mezi požehnáním a kletbou, definuje Izrael jako historický celek pokolení přítomného, pokolení minulých a pokolení budoucích, a protože v tomto celku je jeden zárukou druhému, je Izrael věčný jako smlouva, před níž je stavěn v každém čase svých dějin. A jestliže na závěr k tomuto celku mluví a říká, *že se ty a tví synové vrátíte až k Hospodinu, svému Bohu, a Hospodin, tvůj Bůh, tě přivede do země, již obdrželi tví otcové*, je v tom stejné ubezpečení jako ve slovech, že tento lid „zdědí zemi“.

Mýlil se tedy Rambam, když v komentáři k Mišně vykládal olam haba za svět duší a oživení mrtvých pokládal za zázrak, díky němuž se za dnů Mesiáše vrátí do těl vybrané duše, aby i ony měly podíl na poznání Boha, k němuž za předchozího života neměly přístup? Potom tito spravedliví přirozeně opět zemřou a jejich duše se vrátí do Gan Eden, který existuje paralelně s tímto světem od samého počátku. Rambam měl víru v *techiat hametim* za poslední z třinácti základních principů víry, a paršat Nicavim, kde Moše pro návrat Izraele do země Izraele předpokládá obřízku srdce, mu byla odpověď i v tomto směru. Prorok Jechezkel vykládá tuto obřízku tak, *že Bůh vymění Izraeli srdce kamenné* (tj. nerostné) *srdcem masitým*, tedy živým.

EFRAIM K. SIDON

NÁROD VYPRAVĚČŮ**Ki tavo (5M 26,1–29,8)**

Jedním z nepozoruhodnějších myslitelů současnosti je psycholog Howard Gardner, autor teorie „mnohočetné inteligence“, která říká, že neexistuje jeden, ale několik druhů inteligence (mj. lingvistická, matematicko-logická, interpersonální). Napsal také řadu knih o vůdcovství a kreativitě; dle jeho názoru činí vůdce vůdcem jeho schopnost vyprávět určitý druh příběhu. Takový, jenž nám vysvětluje sebe sama a rezonuje v kolektivní mysli. Churchill dal Británii příběh odvahy bojovat za svobodu, Gándhí hovořil k Indům o důstojnosti nenásilného protestu, Martin Luther King Jr. mluvil o tom, že velký národ nevnímá barvy pleti svých obyvatel.

V knize Dvarim Mojžiš především připravuje příběh pro budoucí generaci. Mojžiš není jen velký osvoboditel, je i svrchovaný vypravěč. Říká lidem, že až osídlí zemi, musí přinést první plody do Chrámu, aby poděkovali Bohu. Každý při tom musel pronést prohlášení. Toto prohlášení se stalo jednou z nejznámějších částí Tóry, protože ačkoli se původně pronášelo o Šavuot, svátku prvních plodin, v postbiblické době se stalo ústředním prvkem pesachové hagady: *Můj otec byl zániku blízky Aramejec, a když v malém počtu sestoupil do Micrajim, aby tam přebýval, stal se tam velkým samostatným a početným národem. A když nám Micrijci škodili, trýznili nás a uvalili na nás těžkou robotu, křičeli jsme k Hospodinu, Bohu našich otců, a Hospodin vyslyšel náš hlas, viděl naši bídu a naše soužení a náš útisk. A Hospodin nás za velkých hrůz, znamení a úkazů vyvedl z Micrajim pevnou rukou a nataženou paží* (5M 26,5–8).

Poprvé se převyprávění národní historie stává náboženskou povinností každého příslušníka národa, *viduj bikurim*. Ale to není všechno. Jedná se o shrnutí, ale prezentované jako vzpomínka každého jednotlivce. Biblická hebrejščina ani nemá výraz pro historii, namísto toho používá kořenové slovo *zachor*, paměť.

Mezi historií a pamětí je velký rozdíl. Historie se děje druhým, ale to, co si pamatujeme, se stalo nám samým. Proto Mišna *Pesachim* (10,5) říká: „Každý na sebe musí hledět tak, jako by on sám uprchl z Egypta.“ Proto Mojžiš varuje lidi, aby nezapomínali. Pokud zapomenou, ztratí totožnost, směr a nastane katastrofa. *Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová. Bible je citována v překladu rabína E. K. Sidona.*

BOHOSLUŽBY**v pražských synagogách září 2022 – elul/tišri 5782****Staronová synagoga**

2. 9. pátek	večerní modlitba a začátek šabatu	19.27 hodin
3. 9. sobota	ŠOFTIM 5M 16,18–21,9 hf: Iz 51,12–52,12 <i>perek 6</i>	<i>konec šabatu 20.33 hodin</i>
9. 9. pátek	večerní modlitba a začátek šabatu	19.12 hodin
10. 9. sobota	KI TECE 5M 21,10–25,19 hf: Iz 54,1–10 <i>perek 1 a 2</i>	<i>konec šabatu 20.17 hodin</i>
16. 9. pátek	večerní modlitba a začátek šabatu	18.56 hodin
17. 9. sobota	ŠABAT SLICHOT KI TAVO 5M 26,1–29,8 hf: Iz 60,1–22 <i>perek 3 a 4</i>	<i>konec šabatu 20.01 hodin</i>
23. 9. pátek	večerní modlitba a začátek šabatu	18.41 hodin
24. 9. sobota	NICAVIM 5M 29,9–30,20 hf: Iz 61,10–63,9 <i>perek 5 a 6</i>	<i>konec šabatu 19.45 hodin</i>
25. 9. neděle	ZECHOR BRIT předvečer Roš hašana 5783	18.36 hodin
26. 9. pondělí	1. den ROŠ HAŠANA 5783 troubení na šofar 2. troubení mincha a maariv	9.00 hodin 11.00 hodin 13.15 hodin 18.35 hodin
27. 9. úterý	2. den ROŠ HAŠANA 5783 troubení na šofar 2. troubení	9.00 hodin 11.00 hodin 13.15 hodin
28. 9. středa	<i>půst Gedalja</i>	<i>konec svátku 19.38 hodin</i> 5.21–19.28 hodin
30. 9. pátek	večerní modlitba a začátek šabatu	18.25 hodin
1. 10. sobota	ŠABAT ŠUVA VAJELECH 5M 31,1–30 hf: Oz 14,2–10; Jl 15–27	<i>konec šabatu 19.29 hodin</i>

V sobotu a o svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Vysoká synagoga

*Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,
mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.*

10. 9. sobota	mincha	14.00 hodin
17. 9. sobota	1. slichot	22.00 hodin

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

25. 9. neděle	předvečer Roš hašana 5783	18.16 hodin
26. 9. pondělí	1. den Roš hašana troubení na šofar 2. troubení	8.45 hodin 11.00 hodin 13.15 hodin
27. 9. úterý	2. den Roš hašana troubení na šofar 2. troubení	8.45 hodin 11.00 hodin 13.15 hodin

Bejt Simcha**Vysoké svátky v Pinkasově synagoze**

Roš hašana 2. erev – pondělí 26. září od 19.00 v Pinkasově synagoze

Šacharit Roš hašana – úterý 27. září od 10.30 v Pinkasově synagoze

Kol nidrej – úterý 4. října od 18.30 v Pinkasově synagoze

Jizkor, čtení z Tóry a Ne'ila – středa 5. října od 17.30 v Pinkasově synagoze

Rezervace je možná na kehila@bejsimcha.cz

Kabalat šabat každý pátek od 17 hodin (Praha 1, Maiselova 18, 3. patro)

PLAVEC PROTI PROUDU

Rozhovor se spisovatelkou Helen Epstein

HELEN EPSTEIN se narodila roku 1947 v Praze; po komunistickém převratu se její rodiče rozhodli emigrovat a celá rodina odjela do New Yorku. Její otec byl český vodní pólista Kurt Epstein, který reprezentoval Československo na Olympijských hrách v Amsterdamu v roce 1928 a v Berlíně v roce 1936. V době holokaustu byl deportován do Terezína, poté do Osvětimi (společně s Karlem Ančerlem), koncentračními tábory prošla i její matka Frances. Její babička Josefa Weigertová v Praze po první světové válce vedla oděvní Salon Weigert.

H. Epstein vystudovala žurnalistiku na Kolumbijské univerzitě, studovala i na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě. Poté působila jako novinářka na volné noze, v letech 1974–1986 vyučovala novinářství na New York University, vyučovala také kurzy tvůrčího psaní, židovská, ženská i evropská studia. Ve své prvotině Děti holocaustu (1979, první české vydání 1994) prezentovala zkušenosti a problémy potomků těch, kdo prošli holocaustem. O historii své rodiny z matčiny strany napsala knihu Nalezená minulost (první české vydání 2000), dále vydala deník své matky pod názvem Francina válka (česky 2021); před třemi lety i knihu o otci (A Jewish Athlete. Swimming against Stereotype in 20th century Europe).

Kromě knih se židovskou tematikou pracovala životopis newyorského divadelníka Josepha Pappa, mj. producenta muzikálu Chorus Line. V knize Music Talks (2009) publikovala své rozhovory s významnými hudebníky (mezi nimiž byl Vladimír Horowitz, Leonard Bernstein, Yo-Yo Ma a další), původně psané pro deník The New York Times.

V Památníku Terezín (v Malé pevnosti) se od 8. září koná výstava o jejím otci. Při této příležitosti jsme ji požádali o rozhovor.

V září začíná v Terezíně výstava o vašem otci Kurtu Epsteinovi. Nejprve se ale expozice představila v Roudnici nad Labem, proč právě tam?

Foto archiv H. Epstein.

Poprvé se výstava konala v Roudnici, protože jsem se dozvěděla, že do starého domu, který vlastnila rodina Epsteinů, se přestěhovalo Podřipské muzeum. Připomenou, že v Roudnici existovalo jedno ze čtyř historických židovských osídlení mimo Prahu (dále ještě v Kolíně, Mladé

Boleslavi a v Náchodě). Roku 1724 žilo v Roudnici sto židovských rodin. Nejstarší náhrobek naší rodiny patří Wolfu Epsteinovi (1735–1821), jeho syn Mojžíš byl prvním Židem, který si směl koupit dům mimo ghetto. Roku 1860 zakoupil jeho syn Jakob druhý dům. Když Jakob roku 1885 zemřel, jeho syn Maxmilian – můj dědeček – začal obchodovat s kůžemi a koupil třípatrovou budovu, což je právě dneš-

ní Podřipské oblastní muzeum. Maxmilian byl patnáct let předsedou místní židovské obce. Když jsem roku 1990 měla poprvé možnost do domu vstoupit (tehdy v něm byly ještě kanceláře), provedl mě jím tátův kamarád z dětství.

Pak jsem se dozvěděla, že se z domu stalo muzeum. Roku 2019 jsem napsala řediteli Martinu Trefnému a navrhla jsem mu, že bych ráda uspořádala výstavu rodinných fotografií. Hledala jsem také, kam bych uložila tátův talis, který měl na sobě roku 1917 při své bar micva (obřad tehdy vedl rabín Richard Feder). Pražské Židovské muzeum i Židovské muzeum v New Yorku mají modlitebních šálů dost. Nakonec se z něj stal ústřední exponát výstavy.

Knihu o svém otci jste nazvala „Swimming against Stereotypes“. V čem spočívalo plavání vašeho otce „proti předsudkům“, proti proudu?

Táta se narodil roku 1904, tedy za panování císaře Franze Josefa, a vyrůstal u Labe, už od dětství plaval a vesloval. Ale vážně se sportem začal zabývat vlastně z protestu proti životním okolnostem. Za prvé – jeho rodiče mluvili německy, což se tátovi v době českého nacionalismu (a antisemitismu) nelíbilo. Za druhé – na Židy se po-

hlíželo jako na ty, kdo jsou po letech v ghettu fyzicky slabí. Když chodil plavat, kluci po něm prý často házeli kameny. Navíc měl Kurt mladšího bratra Bruna, který se narodil mentálně hendikepovaný a v Roudnici byl pokládán za „vesnického idiota“. Takže když byl táta na gymnáziu, rozhodl se vstoupit do školního veslařského týmu a v Roudnici založil plavecký klub.

Je tedy smyslem výstavy poukázat i na význam sportu pro Židy jako protiváhy proti tradovanému pojetí intelektuálního, kavárenského Žida?

Myslím, že představa Žida, který patří do kavárny, je určitý nepříliš šťastný stereotyp. Mně, jako dceři Kurta Epsteinova vždycky připadal hloupý. Táta zdaleka nebyl jediný židovský sportovec v Praze. Roku 1928 tvořili většinu olympijského týmu vodního póla Židé. Při první moderní olympiádě, která se konala roku 1896 v Athénách, vyhráli židovští sportovci několik medailí. O rok dřív vznikl sportovní klub Makabi a měl tisíce členů. Výstavou jsem chtěla poukázat na to, že před druhou světovou válkou bylo mnoho mužů jako

Kurt Epstein v uniformě záložního důstojníka, 20. léta. Foto archiv H. Epstein.

můj otec – židovských sportovců a důstojníků Československé armády (na výstavě je jeho fotografie v uniformě). Holokaust je vyvraždil a zničil i jejich památku.

Kurt Epstein se účastnil olympiády v Berlíně roku 1936, kdy již byli u moci nacisté. Vzpomínal na tyto hry? Jak tehdy atmosféru země vnímal?

Vzpomínal a píše o tom v knize. Většina židovských sportovců hry bojkotovala, Kurt a ještě jeden muž byli jediní dva Židé, kteří se rozhodli jet a reprezentovat Československo, z týmu vodních pólistů byl jediný s židovskými kořeny. Otec se domníval, že Židé by se olympiády účastnit měli, aby vyvrátili nacistickou tezi o nadřazenosti árijské rasy. Vzpomínal, že všude vlály nacistické vlajky a obraz Hitlera visel v každém výkladu. Atmosféra v olympijské vesnici prý ale byla uvolněná, jedině Němci se chovali odtazít a nepřírozně toporně, do jídelny chodili semknutí v šiku – a stejným způsobem k pobavení ostatních pochodovali i na toaletu. Táta rozhodnutí jet na olympiádu do Berlína nelitoval, i když vodní pólisté žádnou medaili nezískali. A byl velmi hrdý na černošského běžce Jesse Owense, který získal čtyři zlaté. Pokládal to za úspěch, který nemohla žádná nacistická propaganda popřít.

Váš otec byl významný sportovec, olympionik. Angažoval se i společensky, politicky?

Neangažoval. Byl sportovec amatér a asimilovaný Žid, velice ho ovlivnila osobnost prezidenta Masaryka a atmosféra první republiky. Soutěžil raději za Československý plavecký klub než za Hagibor. Miloval sport a svou rodinu. Jeho vášeň pro vodní pólo jsem moc nechápala, v New Yorku, kde jsem vyrůstala, bylo pár bazénů a vodní pólo bylo spíše exotickým sportem. Tátův život v Čechách bylo plavání. Plaval, hrál vodní pólo a trénoval stovky plavců.

Roku 1933, kdy mu bylo 29, trénoval třináctiletou dívku, s níž se později oženil, mou matku. Když se roku 1945 vrátil z koncentračního tábora, zvolil ho do čela Československého olympijského výboru. To byla jeho představa, jak pracovat pro vlast a pro mezinárodní společenství sportovců. V New York City se stal hospodářem Asociace československých sportovců v exilu v západním světě.

Pomohl mu sport přežít útrapy koncentračního tábora?

Myslím, že ano. Když měli lidé zkušenost s jakoukoli disciplínou – sportovní nebo vojenskou – pomohlo jim to. Ale pomáhalo hlavně přátelství. V zimě roku 1944–1945 se spřátelil se spoluvězněm Karlem Ančerlem, známým dirigentem. Po práci jeden druhému vyprávěli o svých oborech – o hudbě a o sportu.

Po únoru 1948 emigroval, jaké byly jeho osudy v USA – a mohl se znovu podílet na činnosti nějakého sportovního klubu, například jako trenér?

Vůbec ne. Bohužel jediné místo, kde se hrálo vodní pólo, byl newyorský sportovní klub, který, což si dnes těžko představíme, roku 1948 nepřijímal za členy Židy! Tehdy byl antisemitismus v Americe velice rozšířený. Táta nemohl dlouhá léta se-

Kurt Epstein v Berlíně roku 1936. Foto archiv H. Epstein.

hnat práci; když emigroval, bylo mu čtyřicet a mluvil jen česky. Rodinu živila máma svým šitím.

Jak se šil s životem v USA a jak na otce vzpomínáte?

I ve svém věku se s Amerikou šil poměrně dobře. Pomáhalo mu, že komunisty vnímal jako „nacisty v jiné barvě uniformy“, a byl si naprosto jistý, že by další totalitní režim nepřežil. Měl optimistickou povahu a miloval pláž, lesy a hory, za kterými vyjížděl z New Yorku. Měl moc rád i rozmanité přistěhovalce, hlavně ty ze střední Evropy, setkával se s nimi při bruslení, na lyžích a v kavárnách.

Brávil mě na procházky do Central parku a v Brooklynu našel jeden bazén olympijských rozměrů, St. George Pool. Jezdívá do něj podzemkou z Manhattanu.

Na tátu vzpomínám jako na spoluhráče ve všech sportech, které mě učil. Když jsem byla malá, neměli jsme moc peněz, a tak jsme jezdili trajektem z Manhattanu na Staten Island a zpátky, pozorovali jsme přístav a Wall Street a on mi vyprávěl příběhy a zpíval písničky. Nebyl velký jazykový talent, a tak se mnou mluvil česky.

Vděčím mu za to, že jsem si oblíbila češtinu, českou hudbu a kulturu, a také za to, že jakžtakž zvládám většinu sportů. Oba moji bratři i Kurtova vnoučata sportují skvěle.

O obou rodičích jste napsala knihy. Co vás při tom nejvíce zaujalo?

Nejvíce mě zaujala společenská historie českých Židů. Jako většina českých židovských dětí jsem vyrůstala bez prarodičů, tet, strýců, bratranců a sestřenic. Rodiče byli jediná rodina, kterou jsem znala. Oba mi hodně vyprávěli – o minulosti, o přítomnosti, byli společenšší, měli hodně přátel v uprchlické newyorské komunitě. I ti mi leccos fekli, a mnohé mi pověděla Kitty Egererová, sestřenice mojí matky, která zůstala v Praze, a Helena Slavičková-Rissová, její nejlepší kamarádka. Studovala jsem žurnalistiku, a tak jsem neměla potíže pátrat po osudech Židů v Čechách, v tátově případě v Roudnici, v mámině v Kolíně a na Vysočině. V pátrání mi vydatně pomáhal historik Jiří Fiedler, s nímž jsem se spřátelila a jehož tragická smrt před osmi lety mě hodně zasáhla.

Nalezená minulost je o ženách ve vaší rodině.

Ano, hodně mě zajímaly moje babičky, které jsem nepoznala. Helena Pollaková pocházela z Liberce, z maloměstské buržoazní rodiny. Josefa Sachslová-Weigertová vyrůstala jako chudý sirotek v Kolíně, ale stala se z ní šikovná městská podnikatelka, která v Praze roku 1920 otevřela svůj první salon (její Stolperstein byste našli na rohu Spálené ulice a Národní třídy). Vypátrala jsem, jakými šťastnými i nešťastnými životními etapami prošly, finančními, politickými, zdravotními, psychickými. Táta pocházel z rodiny majitele továrny a nakonec skončil jako střihač v továrně v New Yorku. Vědomí, jak vždycky dokázali projít všemi krizemi, mě posilovalo v době, když mi během covidu diagnostikovali rakovinu. Jejich příklad mi pomáhal, abych svůj stav zvládla.

ALICE MARXOVÁ

Výstava o K. Epsteinovi je v Památníku Terezín přístupna do konce listopadu. Jiřímu Fiedlerovi jsou věnovány vzpomínky kolegů a přátel nazvané Archivář na kole, dostupné na www.jewishmuseum.cz.

BOHOSLUŽBA PO 80 LETECH

O setkání rodáků ve východočeské Luži

Třetí červencový víkend se v malém východočeském městečku Luže konala vzácná událost: ve zdejší synagoze poprvé po osmdesáti letech v páteční podvečer zazněla modlitba k uvítání

v Luži nikdy nemohl naplnit: vrátila se Helena Poláková s dcerami a židovská lékařka Pesie Elisonová-Kopperlová, která pracovala ve zdejší léčebně v Košumberku. Vrátili se manželé

Setkala se řada lidí, kteří zjišťovali, jak jsou vzájemně příbuzní. Foto Soňa Silová.

šabatu a následující den se uskutečnila ranní bohoslužba se čtením ze svitků Tóry.

SPOLEČENSTVÍ

Luže byla přes 350 let centrem židovského společenství celé oblasti od Vysokého Mýta po Skuteč. Sídli zde krajský rabín a žila početná komunita. Ve 20. století se již počet židovských obyvatel v důsledku stěhování do velkých měst snižoval, stále zde však byla živoucí obec, která měla svého rabína, pořádala bohoslužby, slavila svátky (některé zdejší obyvatele jsme přiblížili loni v článku *Když se v Luži vyšívalo*, Rch 8/2021). Tuto staletou tradici násilně přerušil nacistický holokaust. Poslední zdejší obyvatelé se s rabínem Jiřím Löwidtem naposled sešli k modlitbě v listopadu 1942; druhého prosince již museli nastoupit na nákladní vozy a byli dopraveni na shromaždiště do Pardubic. Odtud pokračoval transport vlakem do Terezína. Ze čtyřicítky odvezených přežilo vyhlazovací tábory pouhých pět osob.

Jak známo, dle židovské tradice lze konat bohoslužbu jen tehdy, je-li přítomno deset dospělých židovských mužů. Tento počet se po roce 1945

Schwarzovi, deportovaní sice z Vysokého Mýta, jejich domovem ale byla Luže. Válku přežil ve slovenských horách i druhý židovský lékař z léčebny, doktor Schwitzer. Do Luže se po válce přijel podívat, ale rozhodl se již na-

Okna synagogy se v pátek 15. července navečer rozzářila. Foto S. Silová.

trvalo zůstat na svém rodném Slovensku. Více židovských obyvatel však v Luži nebylo a za pár let už nezbyl nikdo. Navrátilci se cítili natolik frustrovaní všudypřítomnými vzpomínkami či naopak pod povrchem (i veřej-

ně) prosakujícím antisemitismem, že Luži podruhé – nyní již dobrovolně – opustili. Synagoga zůstala prázdná. Ve svatostánku, který byl po staletí svědkem čtení z Tóry, obřadů bar micva, svateb i pohřebních modliteb, se nyní sušily králičí kůže a jeho interiér i exteriér chátraly. Vypadalo to, že devastace je nezvratná, stejně jako zkáza hřbitova, který pomalu pohlcovala příroda.

OBNOVA

Roku 1989 se však do naší země vrátila svoboda. Pro lužskou synagogu nastala svoboda právě včas, ale některé tempy v oblasti podobné štěstí neměly: v nedalekých Hroubovicích byla unikátní synagoga s věží a hodinami zbourána v „akci Z“ na konci sedmdesátých let (více o této smutné historii viz *Rch* 1/2018). Synagoga v Luži přežila, zachovala se v ní i nádherná bima s aron ha-kodeš. A na půdě byla v devadesátých letech objevena bohatá geniza. Zdálo se však, že po světě rozptýlení poslední potomci jejich někdejších členů již mezi sebou ztratili vazby a kontakty. Pár jich o sobě vědělo a znovu se setkala v devadesátých letech, kdy byla synagoga rekonstruována a v její chodbě umístěna deska se jmény obětí holokaustu

z Luže. Tehdy ještě žily sestry Polákovy, které prošly nacistickými koncentračními a vyhlazovacími tábory, nebo Josef Schwarz-Červinka, významný rozhlasový režisér a překladatel, který přežil válku v exilu v Anglii.

Před třemi lety se město Luže rozhodlo připojit k celoevropskému projektu nazvanému Stolpersteine (u nás známému jako Ka-

meny zmizelých), tedy kladení dlažebních kostek, opatřených mosaznou destičkou se jmény a údaji o obětech před domy zmizelých židovských obyvatel. V roce 2019 byl projekt, naplánovaný do tří let, zahájen a letos

v červenci byly položeny poslední ze čtyřiceti kamenů pro zdejší odvečené rodiny i jednotlivce.

Výsledkem výzkumu o historii komunity se stala výstava, která byla v synagoze letos v dubnu natrvalo umístěna. Čtrnáct panelů připomíná osudy rodin, které v Luži dostihl holokaust. Příběhy rodin začínají většinou v 19. století a podařilo se téměř ve všech případech najít potomky či příbuzné, takže k vidění jsou unikátní rodinné fotografie, dosud nikde nezveřejněné. Díky tomu byly většině lužských obětí, po nichž se pro širokou veřejnost dochoval pouhý seznam jmen, vráceny tváře a příběhy, někdy i spolu s historickými fotografiemi jejich někdejších domů ve městě. A to není vše.

V SYNAGOZE

Projekt přivedl do Luže potomky těchto rodin ze tří světadílů; přicestovali z Čech a Moravy, ale také z Anglie, USA, Argentiny a Izraele. Komunita „potomků i přátel židovské obce v Luži“ se sešla díky „covidové přestávce“ loni v září a letos podruhé v červenci již na celovíkendové akci, která předcházela poslední pokládce

Židovské obce Teplice – duchovnímu Tomáši Pultzovi a členu představenstva panu Vitaliji Makondovi – se povedlo uspořádat v synagoze i bohoslužbu.

V pátek v podvečer budova synagogy ožila tak, jak to staletě zdi pamatovaly

Sobotní bohoslužba, poprvé po osmdesáti letech... Foto S. Silová.

z dřívější. Okna se rozzářila, ozval se hlas modlitby, v útrokách synagogy to šumělo šepotem více než čtyřiceti hostů, kteří se v mnoha případech účastnili modlitby k uvítání šabatu poprvé. Byly zapáleny šabatové svíce, zatímco okny v průčelí synagogy zářilo dovnitř postupně zapadající slunce. Druhého dne byla do stánku aron ha-kodeš přinesena

pan Richard Husch, jehož maminka Hedvika strávila několik měsíců v Terezíně a jehož tety, strýcové, bratrance a sestřenice byli nacisty zavražděni. Byli to právníci posledního předsedy lužské židovské náboženské obce Emila Poláka, který byl zavražděn v Bu-

chenwaldu, Jan a Jakub Roubínkovi. Z Tóry přečetl profesor architektury Benyamin Schwarz, který se narodil v Luži v roce 1946 do rodiny přeživších Otty a Evy Schwarzových. Benyamin se tehdy ovšem jmenoval Jan. Četl na místě, kde se konal v roce 1924 slavnostní obřad bar micva jeho otce, kde se modlili jeho děd i praděd pravděpodobně od okamžiku otevření zdejší synagogy. (Rodina Benyho babičky Emilie, rozené Červinkové, je v Luži doložena od poloviny 17. století.) Na stejné místo k Tóře byl potom pozván i Benyho syn Guy, který se již narodil v Izraeli, kam Otta s Evou a s třiletým Honzíkem v roce 1949 emigrovali. Dalším pozvaným byl pak Ivan Sloboda, který přiletěl s manželkou a sestrou z Londýna. Otec sourozenců Slobodových, MUDr. Alexander Schwitzer-Sloboda, pracoval v léčebně v Luži-Košumberku do příchodu nacistů. Válku přežil v ilegalitě na Slovensku. Jeho syn i dcera přijeli navštívit místa, na která jejich otec často vzpomínal.

SETKÁNÍ

Benyamin Schwarz se setkal s dcerou své někdejší chůvy, která se o něj v Luži v prvních letech života starala; Ivan Sloboda hovořil s Richardem Huschem, který vzpomínal na návštěvy jeho otce u nich doma před válkou i po válce.

(pokračování na str. 15)

Luže čp. 75, krásný, ale zchátralý dům na řece Novohradce. Bývalá koželužna Eliáše Poppera; v červenci před ní byly položeny Stolpersteiny za rodinu Vielgutovu. Foto A. Marxová.

Stolpersteinů. Díky spolupráci s chazanem Danielem Vaňkem z Prahy, který se všech předchozích pokládání kamenů vždy účastnil, a díky členům

Tóra a poté zahájena sobotní bohoslužba. Ke čtení z Tóry bylo postupně pozváno několik mužů, které k Luži vázala jejich rodinná historie. Byl to 92letý

ZDI DŮSTOJNOSTI

O proměnách díla malíře Matveje Vajsberga z Ukrajiny

Ruská válka proti Ukrajině zabíjí tisíce lidí a milionům dalších drasticky proměnila život. Jednou z mnoha oblastí, v nichž už nyní probíhá intenzivní práce s početnými traumaty, která s sebou válka přináší, je výtvarné umění. Nejde přitom jen o rovinu tematickou. I při zběžném studiu díla současných ukrajinských umělců různých generací a pracujících v rámci různých médií a estetik vzniká neodbytný dojem, že válka transformovala také jejich vyjadřovací prostředky a celé přemýšlení o možnostech a smyslu umělecké tvorby.

O UMĚNÍ NELZE PŘEMÝŠLET

Jedním ze závažných rozhodnutí, jež umělec může z nejrůznějších důvodů přijmout, je rezignace na tvůrčí práci ve prospěch činnosti, která se v aktuálním kontextu zdá být naléhavěji zapotřebí. Tak Bogdan Sokur, osmadvacetiletý malíř, jenž před válkou studoval v Brně, hned na konci letošního února všeho nechal a odjel zpátky do země, kde se narodil, a přihlásil se tam do dobrovolnického oddílu, aby mohl podle svých možností bojovat proti okupantům. Teprve v tomto novém rámci se vrátil k výtvarnému vyjadřování, které se v této nové fázi stalo přímočařejším, konkrétnějším, méně intelektuálním než dřív, protože nyní, jak sám říká, „o umění nelze přemýšlet“. Tato jeho „bezmyšlenkovitá“ tvorba ve stavu krajní nouze se ale vyznačuje mimořádnou naléhavostí a obnažeností prostředků, které situují do nových souřadnic nespočetné varianty primitivismu a neoprimitivismu, jimiž umění procházelo v mnoha vlnách od konce 19. století.

Velmi názornou kritickou revizi svého dosavadního díla provedla izraelská umělkyně z Ukrajiny Zoya Cherkassky-Nnadi. V Kyjevě strávila prvních patnáct let života, těsně před kolapsem SSSR v roce 1991 se její rodina vystěhovala do Izraele a sovětské dětství se později stalo námětem jednoho z jejích neznámějších cyklů obrazů,

tematizujících z časového i prostorového odstupu svět, který v několika různých významech přestal existovat. Jed-

Z *Cestovního deníku*, 28. 3. 2022.

nak se stal vzpomínkou jako každé dětství, které pominulo, jednak odkazoval k celé zaniklé sovětské civilizaci. Za války se Zoya Cherkassky, která se mezitím provdala za nigerijského migranta a jeho příjmení přidala do svého jména, k tomuto cyklu vrátila. A každý z kriti-

Z cyklu *Zed*, 2014. Obrazy na této dvoustraně © Matvej Vajsberg.

ky nostalgických výjevů doplnila o jeho aktuální verzi. Matka s děčkem, kteří z balkonu hledí na socialistickou architekturu sídliště, nyní s hrůzou pozorují tutéž scénérii – domy hořící po bombardování. Lidé, kteří v původním cyklu

stáli odevzdaně ve frontě na chleba před přízemním obchodem na městské periferii, se proměnili v krvavou hromadu, obchod je v plamenech.

Jako by se v troskách ocitla nejenom ukrajinská města a vzpomínky na první roky života, ale i způsob jejich uměleckého záznamu. Původní obrazy se vyznačují stylistickou harmonií, byť obsahují jistě i rovinu ironickou a vyvolávající spoustu otázek ohledně významů, které se do nich obtiskly. Druhá sada obrazů, znázorňující hrůzostrašnou aktualizaci prvních výjevů, jako by i kladla otázku, jak vůbec výtvarně svědčit o válce. Nejenom každodenní život, ale také výtvarný rukopis ztratil půdu pod nohama a musí hledat nové možnosti vlastní existence.

PŘÍBĚH ŽIDOVSKÉ UKRAJINY

Jedním z umělců, kteří prožívají válku v zahraničí, je Matvej Vajsberg, kyjevský umělec, grafik a knižní ilustrátor, známý z mnoha výstav a veřejných i soukromých sbírek v řadě evropských zemí, v USA i v Izraeli.

Vajsbergovy kořeny patří do příběhu židovské Ukrajiny. Jeho babičkou z otcovy strany byla Berta Vajsbergová, žena personifikující strhující emancipaci Židů a navíc žen v prvním období sovětského státu. V roce 1928 se jako sedmnáctiletá stala jednou z hvězd sovětského mistrovství šachistek a později sedminásobnou ukrajinskou šachovou mistryní. Šachistou byl i Vajsbergův otec Semjon, šachový pedagog v klubech pro slabozraké děti. Vajsbergova matka Šelly Garcmanová pracovala jako historička umění. Dědeček – matčin otec Matvej čili Davidovič Garcman přeložil do jidiš Puškina i Ševčenka, sám byl básníkem narozeným v legendárním Berdyčivu na jihu Žytomyrské oblasti. V tomto městě, z kterého pocházejí i spisovatelé Joseph Conrad, Vasilij Grossman nebo pianista Vladimir Horowitz, žilo v šedesátých letech 19. století 80 procent Židů, největší židovská komunita v celém ruském impériu.

Vajsbergův dědeček Motl Garcman padl, stejně jako jeho dědeček z otcovy strany, na frontě druhé světové války a jeho vnuk se dnes domnívá, že kdyby válku přežil, velmi pravděpodobně by

se stal obětí brutální antisemitské kampaně pozdního stalinismu: „Určitě by byl terčem represí spolu s Židovským antifašistickým výborem, protože patřil do prostředí jeho členů, stejně jako Da-

Z cyklu *Zed'*, *Scény z Tanachu*, 2012.

vid Gofštejn, Icik Fefer nebo Perec Markiš (popravený 1952)...“

ZED': SCÉNY Z TANACHU

Pro malíře Vajsberga je však dnes na prvním místě příslušnost nikoliv k židovství, ale k Ukrajině. „Moje ukrajinská identita je důležitější než židovská, i když přítomné jsou obě. Nevidím v tom žádný rozpor. Miluji tuto zemi, tyto lidi, myslím, že jim rozumím, oni rozumějí mně, nechci žít nikde jinde,“ řekl Vajsberg v nedávném rozhovoru pro ruskou redakci *Rádia Svoboda*. Paradoxně tato jeho patriotická vyjádření formuloval v Mnichově. Rozhodnutí odjet z Ukrajiny po začátku války označuje za nejtěžší ve svém životě a mluví také o výčitkách svědomí v souvislosti s odjezdem.

Z bavorské metropole, odkud nyní hovoří o své práci a pokračuje v ní, se v novém světle jeví i přinejmenším některé jeho starší práce. Jedno z jeho nejznámějších děl, s kterým se účastnil mnoha výstav v různých zemích, je cyklus *Zed' důstojnosti*. První verzi vytvořil v roce 2012 jako umělecký dia-

Autoportrét, 1981.

log s ilustracemi Hanse Holbeina mladšího k textům Starého zákona. Ve dvaatřiceti obrazech tvořících tento cyklus,

nazvaný *Scény z Tanachu*, vyjádřil Vajsberg v dialogu s Holbeinem vlastní dojmy z cest do Izraele a z četby Tóry a Proroků. Zajímavé je, že k posvátným spisům autor přistupuje jako naprostý laik – začal je prvně číst teprve ve zralém věku na semináři v Jeruzalémě. Zatímco Holbeinova díla byly miniatury 6 x 4,5 cm, Vajsberg zvolil rozměr desetinasobný: plátna o rozměrech 60 x 45 cm.

ZED' II PO MAJDANU

O dva roky později vznikla druhá část Zdi. Jako inspirace posloužila emocionální intenzita událostí na Majdanu v roce 2014 – směs strachu a hrdinství v atmosféře noci, po které může přijít nový den... Pokojné protesty, prováděné posléze krveprolitím a následně svržením proruského režimu, který se snažil zabránit evropské orientaci ukrajinské politiky a společnosti. Tento proces umělec sleduje ze starozákonní perspektivy a uměleckou optikou Hanse Holbeina, zároveň ale dokumentuje dramata naprosto aktuální. V cestě obou národů – židovského a ukrajinského – k dů-

stojnosti, v exodu z poroby uviděl Vajsberg paralely. Připomeňme, že události takzvaného Euro-majdanu na počátku roku 2014 se někdy nazývají „revolucí důstojnosti“.

K prvnímu výročí Majdanu (2015) Vajsberg oba cykly vystavil v polském Sejmu. Při té příležitosti poskytl rozhovor, v kterém vysvětlil, proč se mu cykličnost celku, sestávajícího z 28 obrazů, jeví jako důležitý princip:

„Všechno se měnilo obrovskou rychlostí, během několika hodin – přechody

od zoufalství k naději. Někdo byl zabit. Smutek. Pak přišly nějaké povzbuzující zprávy. Události se měnily kaleidoskopickou rychlostí a některé skici jsem ani nestihl dokončit. Možná proto je nakořenec obrazů 28 [první cyklus jich obsahuje 32 a původním záměrem byl identický počet částí nového celku, pozn. TG]. To, co se v určitou chvíli zdálo být nejdůležitější, se zítra stalo méně zásadním. A já jsem se jen velmi zřídka vracel k minulým událostem, ty přítomné je přebíjely svojí naléhavostí.“

NOVÁ VRSTVA VÝTVARNÉ KULTURY

Vajsberg je jedním z mnoha ukrajinských umělců všech generací, kteří se v současnosti pokoušejí dát hrůze výraz těmi prostředky, jež mají k dispozici. Takřikajíc před našima očima vzniká nová vrstva výtvarné kultury, mapující z nejrůznějších úhlů pohledu a osobním

Z cyklu *Zed'*, 2014.

prizmatem hrůzy, které se dnes a denně dějí na území Ukrajiny. Vajsberg maluje dál. Už to není *Zed'* ani žádný uzavřený cyklus, ale volná série výjevů, které nazývá *Cestovním deníkem*. Zdůrazňuje přítom dva motivy, které jeho současné práce spojují s těmi staršími: jedním je nový vztah k některým dílům výtvarného kánonu minulosti, který pod tlakem války ožívá. A druhým je pokus najít pro sebe nějaké východisko, nějak se alespoň dočasně zachránit:

„Když jsem během Majdanu maloval svou *Zed'*, říkal jsem si, že možná chápu, co cítil Goya, když maloval své *Černé obrazy*, protože jsem u toho křičel a zmítal jsem se. Nyní se mi děje něco podobného, když maluji svůj *Cestovní deník*, a snažím se tím nějak se zachránit.“

TOMÁŠ GLANC

ZA TOMÁŠEM TOMÁŠKEM (5. 7. 1947 – 4. 8. 2022)

Jednoho dne v roce 2015 přinesl do nakladatelství Triáda Jiří Soukup básně Tomáše Tomáška, úhledně napsané na psacím stroji, jemuž Tomáš zůstal věrný až do smrti. Počítá si nikdy nepořídil. Na první čtení bylo zřejmé, že jde o texty náročně opracované, výrazově úsporné a zároveň mimořádných melodických kvalit. Ukázku z nich publikovala nejprve Revolver Revue č. 98/2016 a poté byly uveřejněny v autorově prvotině s názvem *Sedimenty Magmatity* (Triáda 2016). V Revolver Revui č. 105 také ještě téhož roku vyšlo interview, které připravil Vilém Faltýnek. Zpovídaný byl při chuti a zároveň znal míru. Rozhovor je poměrně krátký, ale o to soustředěněji vystihuje to, co Tomáš považoval za důležité a k čemu dospěl. Řekl v něm kromě jiného, že když byl hodně mladý, myslel si, že až zestárne, tak teprve povede opravdu divoký život. Teď ve stáří si uvědomuje, že „když se člověk pustí do takových věcí, jako je vydání knížky, je to taky projev něčeho divokého“. Během dalších let vznikly sbírky *Vědra* (Vespero 2020), *Bastiony Kasematy* (Triáda 2021), *Ahava* (v rukopise) a *Hládkov* – tato sbírka vyjde v září v nakladatelství Triáda a dnes z ní přinášíme ukázkou.

VIDITELNÉ A NEVIDITELNÉ

Hezký vztah k jeho dětem i setrvalé zájmy – zejména pravidelně konané pouti českou krajinou, spojené s úkony poznání a obdivu, které směřovaly od viditelných věcí vertikálně k neviditelným (poslední výlet uskutečnil koncem června do okolí Nepomuku), či domácí péče o sukulenty – se v posledních letech rozšířily o občasně čtení z vlastních veršů před menším či větším publikem a setkávání s básníky, s nimiž hovořil i o poezii.

Ve zmíněném rozhovoru mluví nejen o svém dlouholetém vztahu k ní a prvních pokusech, ale zmiňuje se též o období druhé poloviny devadesátých let, kdy skládal básně v duchu, a když byl s myšlenou podobou spokojený, několikrát si baseň přeříkal a pak ji nechal z paměti vyvanout, aniž ji zapsal. Touto cestou vznikaly i básně v posledních sedmi letech, kdy se k poezii se sobě vlastní vervou vrátil,

s tím rozdílem, že básně zapisoval a dále opravoval.

Tomáš stále také docházel do sportovní haly v Dobřichovicích, kde dlouhá léta správcoval. A v lednu 2021 od něho vyšel počáteční impuls, že se z haly stalo načas očkovačí centrum proti covidu. Byl v tom tehdy kus odhodlání a rozhodnosti, neboť očkování bylo teprve plánováno a kolem

Foto Karel Cudlín, 2015.

mnoho lidí všelijak pochybovalo, v Dobřichovicích byli s takovým počinem jedni z prvních. Společenská aktivita byla pro něho přirozená, ačkoli o politice a společnosti vedl hovory nerad. V roce 1979 podepsal Chartu 77. Když v prosinci 1989 viděl, že v Dobřichovicích se pořád nic neděje, svolal lidi do haly „v čase, kdy se tam hrál badminton“. Shromáždění pak uvedl tím, že by se mělo něco začít dělat, ale že on to nepovede. Přihlásil se člověk, který byl záhy zvolen prvním polistopadovým dobřichovickým starostou, než odešel ke zpravodajským službám, kde se stal po čase ředitelem.

Setkání s Tomášem provázela mírnost a rozvaha. Stále mám před sebou obraz, jak koncem listopadu 2019 sedíme v Pod-

skalí na předzahrádce restaurace U Libuše, on potahuje z dýmky a rozhlížeje se po potměnělém okolí pronáší:

*Ze své bašty
ostřehuji
okolní svět
šípy
vlídných slov.
[...]*

Třeba říci, že během těch setkání, společných s Jiřím Soukupem anebo jen ve dvou, jsme se také přeli. On, cizelér, kterému záleželo na každém slovu i na jeho pořadí, a proto uměl i škrtat, měnit a znovu hledat, nijak nelpěl na poezii jako literárním žánru. A když jsme ho někdy upozorňovali, že „tohle není poezie, ale moudro“ nebo že někde něco v básni není patřičně uchopené, mával rukou, že na literaturu kašle, že mu jde o to, co chce říci, a to že je právě tohle, a že prý my to chceme mít moc uhlazené, kdežto jemu se líbí, když občas něco zaskřípe. Tak se také přihodilo, že sbírka *Vědra* vyšla v nakladatelství Vespero paní Marie Mlejnkové, a nikoli v Triádě, kam se následujícími *Bastiony Kasematy* a dále *Hládkov* zase vrátil. Tři Tomášovy knihy vydané v Triádě připravil k vydání Jiří Soukup. Zdá se mi přirozené, že při jejich spolupráci došlo i k neshodám, a naopak mimořádné všechno ostatní, co mezi nimi probíhalo, protože se mimo jiné pokaždé až do odevzdání do tisku něco opravovalo. Tomáš, který si vážil Jiřího přátelství, se bránil tomu, aby se z jejich kontaktu staly „pracovní schůzky“ a práce nad básněmi se změnila v neúčastný „profesionální úkon“. Tahle úzkostná obava, kterou krátce před dokončením *Hládkova* vyslovil, však byla, a to všestranně, zcela lichá.

KNÍŽKA HLÁDKOV

Knížka *Hládkov* je sledem vzpomínek na dětství, záblesků minulosti, zapsaných v rychlém sledu během krátké doby někdy v předjaří roku 2020 do rytmizovaných ucelených útvárů s minimem slov. Jsou v ní také básně o tenise, závodech automobilů, fotbalu či o dětském závodění v běhu. Tomáš byl sportovec a sport byl pro něho kromě dalšího také sblíživší příležitostí. Od sedmdesátých let se účastnil akcí undergroundového okruhu kolem The Plastic People of the Universe, ačkoli si k této skupině uchovával určitý odstup,

protože mu připadalo, že se berou příliš vážně. V tomto prostředí sport nikoho příliš nezajímalo, ovšem s jednou výjimkou. Díky zájmu o fotbal se Tomáš skamarádil s Mejlou Hlavsou, který fandil Bohemce a chodil se prý v týdnu dívat i na tréninky, aby věděl, jak budou o víkendu hrát. [...]

VNITŘNÍ ZTOTOŽNĚNÍ

Bylo imponující, s jakou vážností přijal Tomáš židovství a do jaké hloubky se s ním vnitřně ztotožnil, a také co věděl o různých jeho proudech, zejména tradicích talmudické či chasidské. Z jeho úst znělo opravdu zbožně, když říkal „Svatý, budiž požehnan“, což je překlad hebrejského „ha-Kadoš, baruch hu“. S tím ovšem souviselo i to, že pro Tomáše byla víra sourodá s pokorou a že byl k odlišným vírám velmi tolerantní, a především otevřený. Šíře jeho zájmů, pokud jde o duchovní nauky, byla téměř bezbřehá. Nikoli náhodou Tomáš patřil do okruhu vydavatelů samizdatového časopisu Kalendář, který vycházel, iniciován Tomášovým blízkým přítelem Karolem Sidonem, v letech 1979–1989 a jehož příspěvky se kromě judaismu věnovaly také hermetismu, esoterice, astrologii či ekologii a další religiózním oblastem či parareligiózním jevům. Zasněženě též hovořil o taoismu a buddhismu. Pokud jde o křesťanství, v citovaném rozhovoru se o něm vyjádřil jako o „velké zdejší tradici, s níž je možné se srovnávat“, o což se snaží, avšak neidentifikuje se s ním. Volba židovství, k němuž konvertoval v roce 1985, znamenala, že svou víru ukotvil, přijal závaznost, která plyne z takového kroku, a naplnil potřebu dát všem těm učení a vírám ve svém životě střed.

V lednu před pěti lety, v roce 2017, Tomáš oznamoval, že si právě na Novém židovském hřbitově vybral místo, kde chce být pohřben. „Mám tam nějaké body, kde jsem se protnul.“ A vysvětloval, že v márnici je lustr vyrobený na počátku devadesátých let podle jeho náčrtku: kruh, dvánáct žárovek, uprostřed Davidova hvězda. Tehdy pracoval jako správce nemovitostí a hřbitovů na pražské Židovské obci. Na tom hřbitově také ve stejné době nechal pokácet starou topolovou alej, což vyvolalo protesty mnoha členů obce. Hrozilo, že některé stromy se samovolně skácejí a způsobí škodu nebo někomu ublíží. Místo ní nechal vysázet stromky nové. Dnes je z nich krásné, vzrostlé stromořadí.

ROBERT KRUMPHANZL

(Psáno pro *Revolver Revue a Rch.*)

Tomáš Tomášek HLÁDKOV

(ze sbírky)

///
Otec mně udílel
rozličná poučení
jednou u Muzea
jako vždy s kloboukem
a pečlivě oblečen pravil:
uvědom si
že nejsme středem světa
teď se například zuju
a půjdu až k Můstku bos
uvidíš že si toho nikdo
ani nevšimne
a tak se i stalo

///
A znovu
jako bych viděl otce
u rádia sedí
polozhroucen
a mumlá:
to snad není možné
to snad není možné
a dál
zločinci zločincům
veřejně přiznávali
nespáchané viny

///
Celostátním spartakiádám
jsem se vyhnul
poprvé
když jsem na oblastní generálce
na plochodrážním stadionu
nepoklekl
a když pak na mě potom
úplně rudá soudružka učitelka
řvala proč? odvětil jsem:
byla tam louže
a do bláta já neklekám
tak jsem byl
z nácviku vyřazen
/ a rodiče
musili se dostavit do školy /

///
A podruhé
když mi na jaře
před spartakiádou
Mirek Kampelsheimer
syn varhaníka
zlomil ruku
tehdy jsem se zaradoval
měl jsem dlouhé prázdniny

///
Ve třetí třídě nás ošátkovali
bral jsem to jako potupu
nechtěl jsem na krku nosit šátek
jako Ferda Mravenec
na pionýrské schůzky jsem nechodil
a z té organizace
chtěl jsem vystoupit
otec zašel do školy
a zařídil to

///
Několik dnů
po slavnostním ošátkování
jsem ale Pavlovi říkal:
to je skvělé
že ten šátek mám
výtečně se hodí
na čištění bot!

///
Morozov a Meresjev
mne nezaujali
mým hrdinou
byl Herbert Elliott
a toho
škola neznala

///
Ve čtvrté třídě jsem způsobil rozruch
při volbě školního žákovského výboru
ruku jsem zdvihl až při otázce
kdo se zdržel hlasování
proč jsi nehlasoval pro?
tázala se vztekle soudružka ředitelka
řekl jsem:
jsou z devítky já je neznám
soudružka ředitelka utrousila:
ty nejsi ryba ani rak
a já jsem pravil: to je pravda
vždyť jsem člověk
/ a rodiče
musili se dostavit do školy /

///
Tenis jsem hrál
za žáky Tatraru Střešovice
dlouho před utkáním se Spartou
pozdější katolický filosof
Jirka Fuchs vyhrožoval
jak nás seřezou
ale pak na Norbertově
na dvorcích u Andělky
bylo to naopak
i naše holky
Masopustová se Sísovou
byly lepší

POUSTEVNÍKOVY BAREVNÉ VIZE

Borut Holland v libeňské synagoze

Znovu a znovu jsem se snažil představit si hranici prostoru nebo jeho neohraničenost, čas s počátkem a čas bez počátku a konce.

Martin Buber

V libeňské synagoze v Praze na Palmovce bylo do 24. června možno zhlédnout urbanistické vize záhadných měst a andělských světů slovinského autora židovského původu Boruta Hollanda. Borut netvoří, ale studuje, není umělec, ale tálíbán čili student. Ve své lesní akademii, v poustevně na hoře nad slovinským městem Celje, od rána do večera, den co den, rok za rokem studuje, nova et vetera, píše metateologii a k tomu maluje, protože minimálně od středověku platí, že forma je důležitá, má svou podstatu, stejně jako ji má obsah. Borutovy obrazy jsou zápisky, rozvrhy, náčrty, plány. Jsou to taháky ke zkoušce z metateologie, kterou musí obhájit na lesní akademii před letitými duby a javory, plchy a kameny, před vším živým i neživým, protože vše se počítá a během studia nelze nic vynechat, přeskočit či obejít, neboť pak by se člověk ničeho nedobral a musel by se zase vracet.

VIDĚNÍ A PRŮHLEDY

Borutova vidění a průhledy do nadzemských, starověkých či budoucích civilizací, jeho ztvárněné rozvrhy studia teologie, filozofie, geometrie, architektury, perspektivy, Akvitánského angelologie zpřesněné pozorováním živé i neživé přírody by postrádaly přesvědčivost, byly by pouhou intelektuální či duchovní hříčkou či manýrou, kdyby

nebyly spojeny s přítomností. Fantastická barevnost Borutových obrazů pochází z obalů zboží v nákupních zónách obchodních center, z barvy plechovek, oblečení, všelijakého pestrobarevného konzumního smetí, reklamních letáků a módních či erotických časopisů, z kte-

řých dělá Borut koláže, protože vše, co je, je, má své místo a hodnotu.

organicky v druhé, jako kdyby synagoga byla postavena pro obrazy a obrazy byly malovány pro synagogu. Nejde přitom pouze o formu, ale stejně tak i o obsah, který se změní v tvar, a ten se naplní obsahem. Zašlá libeňská synagoga je to málo, co zbylo z vize města, společnosti, kultury. Žije, protože je na periférii, mimo kulturní či jiný provoz, který místo aby věci oživoval, tak je umrtvuje – vytváří z nich artefakty.

Tempel ovšem přežil tak, že se za bolševika změnil ve skladiště, tedy předpokládám, čímž se však zachránil před nárokem tradice, která je sice dobrá proti diktátu aktualizace (každá změna k horšímu), ale když se z tradice stane tradice, tak je z ní koště k metení, které se k ničemu jinému nehodí, zatímco z oprýskané libeňské synagogy vane duch z každé škvíry a pukliny ve zdi jinak, a když slunce za mostem přes řeku zapadá, nahlédne okny do svatostánku Amon jako za časů staré Babylonie.

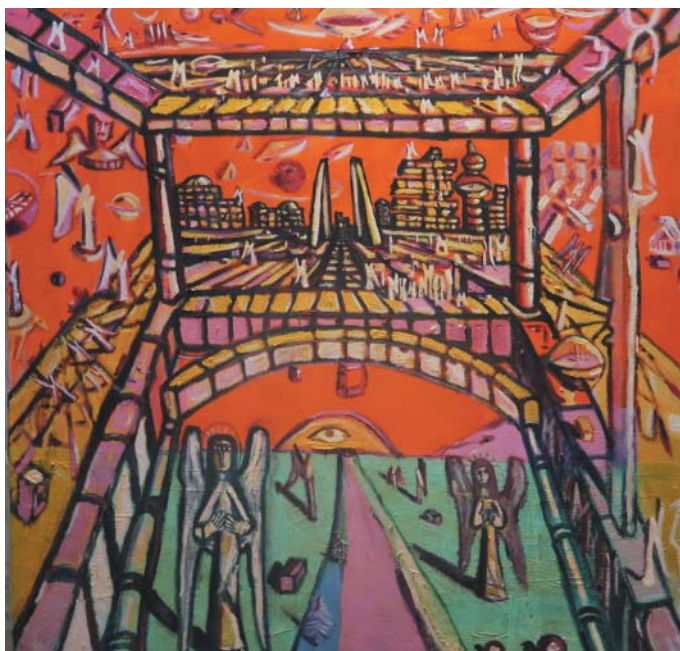
LESNÍ AKADEMIE

Když člověk na Palmovce vyleze z metra, udělá pár kroků, vstoupí do libeňské synagogy, a jako by se ocitl v centru nějaké starověké civilizace, kterou pohltila vyprahlá poušť naší vyseptalé civilizace, zatímco synagoga, v očekávání věků, které teprve nastanou, pluje hvězdným prostorem jako nějaká Vesmírná odysea, přičemž v měsíčním světle dopadajícím okny na podlahu synagogy tančí princezna Dejah Thoris, jak ji hvězdy stvořily, na pastvině mezi ovceři ve filmu Jany Šteflíčkové

o jejím setkání s Borutem. Blízká setkání třetího druhu a Vzpomínky na budoucnost, Stalker a Zamjatin. Borutova lesní akademie je ve skutečnosti

Tóra.

Dva andělé.

komiks, který sen nahradil skutečností, jež se teprve stane. Nebo už se kdysi odehrála a nyní putuje ke hvězdám, aby se od nich odrazila a vrátila se zpět, abychom ji konečně prožili.

Už dlouho jsem neviděl tak zdařilou výstavu. Ona to vlastně nebyla výstava, ale brána na cestě z budoucnosti do minulosti v přítomnosti světa za světem, pod světem nebo nad světem, bez kterého, jeho vědomí, nemá existence de facto význam.

PETR PLACÁK

(Psáno pro *Babylon* a *Roš chodeš*)

Borut Avram Holand je slovinský umělec s židovskými kořeny. Žije v lese na úbočí hory. V jistém období svého života se na mnoho let zcela vzdálil větší společnosti. V té době vůbec nemluvil, byl skoro po dvě desetiletí bezdomovcem, než mu jeho přátelé a umělci v rámci dobrovolnické akce postavili nouzovou chatku. V podstatě žije poustevníckým způsobem života, ačkoliv velice často jezdí na kole do nedalekého města do knihovny, kde

Vesmírný prostor.

lesní univerzita je plná knih, od filosofických a duchovních spisů, po publikace o matematice a geometrii, a také natěsnáno poskládané desítky obrazů a skic. Pod domkem má uschované velké dřevěné desky, na které maloval v době, kdy byl zcela bez peněz.

Takřka výlučně se věnuje studiu nebo malování. Leitmotivem jeho pláten, která mají zpravidla kolem metru na šířku i délku, jsou éterické metropole, svět andělů, svět kosmický. Obrazy mají pro často zlatavé pozadí

v sobě cosi ze starých ikon, zároveň s pohledem dětského věku, současně s tím je místy přítomen nekompromisní urbanismus s průhledy do vícečetných dimenzí. Plátna disponují snad až iniciující silou. Borut je ma-

*luje soustředěně, jako by je psal, jako by se modlil. Píše po mnoho let soustavnou knihu, *Metateologii*, která čítá už kolem pěti tisíc stran. Sám se hlásí k židovské víře, v jeho domku však člověk najde i kříž s Kristem, knihy indických učitelů či ruku *Fátimy*.* jš

*Mezitulky a popisky *Rch*.*

Menora.

*studuje a rozesílá četnou korespondenci po internetu. Žije bez elektřiny a vodu bere ze studánky v blízkosti domu. Na domku je nápis *Theological Quantum Academy of Fine Arts*, a tato*

(Výstavu uspořádal spolek Krajinou přílivu ve spolupráci se spolky *Babylon* a *Haj Hou* s podporou Magistrátu hl. m. Prahy, Ministerstva kultury ČR a Městské části Praha 8.)

SETKÁNÍ V LUŽI

(dokončení ze str. 9)

Další neuvěřitelný příběh přineslo setkání Benyamina s Johnem Salusem. Podařilo se vypátrat, že jejich rodiče v roce 1949 společně emigrovali do Izraele, Salusovi z Chrudimi a Schwarzovi z Luže. Beny i John, oba v té době Honzíkovi a oba dvouletí, cestovali se svými rodiči vlaky do Itálie a lodí do Izraele. Spali ve stejném stanu a strávili spolu mnoho týdnů na cestě. Rodiče obou však zemřeli, aniž by jim o této cestě vyprávěli. Dochovaly se ale dopisy Otty Schwarze jeho bratru Pepíkovi, kde tyto zkušenosti popsal, a autorka tohoto textu, která je dostala a byla v kontaktu s oběma rodinami, mohla Benyho a Johna po 73 letech znovu seznámit. Oba „Honzíkové“, kteří shodou okolností žijí i ve stejném časovém pásmu v Severní Americe, si nejprve v době covidu telefonovali, nyní se poprvé osobně setkali.

Potkala se řada dalších lidí, kteří zjišťovali, jak jsou vzájemně příbuzní. Citovalo se z knihy vzpomínek slavného lužského rodáka Josefa Schwarze-Červinky *Trpělivě obnošené tělo* a přítomní zjišťovali, že ten pán a paní jsou přece syn a dcera „krásné Ilse“, kterou si chtěl malý Pepík vzít za ženu, za což se usilovně modlil... Na panelu o rodině Červinkové se pak mohli přesvědčit, že Ilse skutečně byla krásná jako filmová hvězda Lída Baarová. Osvěžili jsme si i pojmy první bratranec, druhý bratranec, třetí bratranec...

V neděli odpoledne se pak uskutečnilo poslední položení Stolpersteinů ve městě. Přijeli ještě další hosté, mezi nejvýznamnějšími je třeba jmenovat paní Elišku Krausovou Chaves z Kolumbie a jejího bratra, prof. Michaela Krause z USA, kteří se přišli zúčastnit položení kamene pro jednoho člena jejich široké rodiny.

Byl to víkend plný neuvěřitelných setkání, rozhovorů a radosti a všichni účastníci se shodli, že by chtěli z letního „šábesu“ v Luži udělat každoroční tradici. Kéž se toto přání vyplní!

ALŽBĚTA LANGOVÁ

Chasidské příběhy

ROŠ HAŠANA

PŘED ZATROUBENÍM NA ŠOFAR

Jednou v den Nového roku před zatroubením na šofar rabi Pinchas řekl: „Celé stvoření se obnovuje ve spánku, i kameny a vodstvo. I člověk, má-li se jeho život neustále obnovovat, se musí před spaním zbavit své podoby a svěřit oprostěnou duši Bohu: tehdy vystoupí vzhůru a obdrží nový život. Dnes je den velké obnovy, kdy všechny duchovní bytosti, andělé, svatá jména i písmena upadají do hlubokého spánku. To je smysl všeobecného soudu, v němž se obnovuje duch. Proto se má člověk ztratit v hlubokém spánku, aby se jej dotkla obnovující ruka Boží.“ Po těch slovech přiložil šofar ke rtům.

MODLITEBNÍ PULT

Jednou vešel rabi Pinchas do učebny a jeho pohled padl na modlitební pult. „I tento pult,“ řekl, „je souzen v den Nového roku, zda má být zachován, nebo rozbit.“

V POSLEDNÍ HODINĚ

Magidovi ze Zločova se kdysi jedné novoroční noci zjevil muž, který byl v jeho městě kantorem a nedávno zemřel. „Co tady děláš?“ zeptal se magid. Mrtvý řekl: „Jak je rabímu jistě známo, této noci se znovu tvoří duše. I já jsem taková duše.“ „Ale proč tě vyslali?“ ptal se magid. „Vedl jsem na zemi bezúhonný život,“ vysvětloval mrtvý. „A proto ses na ní musel znovu narodit?“ vyptával se magid. Mrtvý odpověděl: „Před smrtí jsem zkoumal své skutky a zjistil, že jsem vždy jednal správně. Srdce se mi nafouklo a v tu chvíli jsem zemřel. Proto mne poslali na svět ještě jednou, abych odčinil svou pýchu.“

VIDĚNÍ

Velký Magid nikdy netroubil v den Nového roku na šofar; byla to povinnost jeho žáka rabiho Menachema Mendela. Magid mu pouze dával pokyny, jak troubit, a na konci života, kdy mu nemocné nohy přestaly sloužit úplně, na něj volal ze svého pokoje.

Jednou Menachem Mendel odjel a měl ho zastoupit rabi Levi Jicchak. Přiložil šofar k ústům, ale když mu dal

Velký Magid první pokyn, spatřil před sebou velké světlo a omdlel. „Co mu je?“ zeptal se Magid, „vždyť Mendel vidí víc a nebojí se!“

PLAČÍCÍ ŽENA

Berdičevský vyprávěl: „Jednou krátce před Roš ha-šana ke mně přišla jakási žena a plakala a plakala. Ptám se jí: ‚Proč pláčeš? Proč pláčeš?‘ Odpoví: ‚Jak nemám plakat! Bolí mě hlava! Bolí mě hlava!‘ Říkám jí: ‚Neplač! Když budeš plakat, bude tě bolet hlava ještě víc.‘ Odpoví: ‚Jak nemám plakat! Jak nemám

Marc Chagall: *Troubení na šofar*, 1915.

plakat! Mám jen jednoho syna a brzy přijde svatý a hrozný den, a já nevím, zda můj syn obstojí před Božím soudem!‘ Povídám jí: ‚Neplač! Neplač! Jistě před Božím soudem obstojíš! Neboť je psáno: ‚Což je mi Efrajim syn tak drahý, dítě mého potěšení? Kdykoli však o něm mluvím, znovu a znovu si ho připomínám! Proto je mé nitro nad ním zneklidněno. Slituji, slituji se nad ním, je výrok Hospodinův.‘“ Tuto příhodu vyprávěl Berdičevský zvláštním tónem a stejným tónem si ji chasidim vyprávějí dodnes.

POSLEDNÍ ZATROUBENÍ

O posledním svátku Nového roku v životě rabiho Leviho Jicchaka nebylo možné zatroubit na šofar – nikdo z těch, kdo se o to pokoušeli, z něj nevytloukl ani tón. Nakonec si ho přiložil ke rtům sám cadik; ale ani jemu se nevedlo jinak. Bylo zřejmé, že ve hře má prsty satan. Rabi Levi Jicchak roh odložil a zvolal: „Pane světa! Ve tvé Tóře je psáno, že my Židé máme v den, kdy jsi stvořil svět, troubit na šofar. Shlédni tedy dolů a přesvědč se, že jsme přišli všichni

i s ženami a dětmi, abychom konali tvou vůli. Pokud nám v tom chceš bránit, pokud už nejsme tvůj nejmilejší národ, dobrá – ať troubí na šofar Ivan!“ Všichni se rozplakali a obrátili se z hloubi srdce. Po chvíli nasadil rabi šofar znovu k ústům a nástroj vydal čistý zvuk. Po modlitbě se rabi Levi Jicchak obrátil k obci a řekl: „Zvítězil jsem, ale bude mě to stát život. Jsem smírná oběť za Izrael.“ Za několik týdnů poté zemřel.

MOCNÁ MODLITBA

Jednou v předvečer Nového roku, když rabi Nachům z Černobyli s velkým zánícením přednášel pobožnost mincha, pocítil jeho zeť rabi Šalom, jenž většínou odříkával poslední část modlitby před pultem, takový propad ducha, že zatímco se všichni kolem něj modlili s obrovským soustředěním, jemu se jen s vypětím všech sil podařilo odříkat slovo za slovem a pochopit obyčejný význam každého z nich. Po modlitbě mu rabi Nachům řekl: „Můj synu, s jakou silou útočila tvá modlitba na nebe! Tisíce zavržených duší byly dnes skrze ni pozvednuty!“

KDO TROUBÍ V DEN ŠABATU

Jednou na Nový rok, který připadl na šabat, Rižinský řekl: „Na Nový rok, který připadne na šabat, se na šofar volající svět do nového roku nesmí troubit. Tehdy troubí na šofar sám Bůh. A umí to dobře. Proto je v tento den naše naděje tak bdělá: probouzí ji pramen slitování.“

JAK DLOUHO JEŠTĚ?

Jednou, bylo to dávno po smrti rabiho Mošeho Léba, vyprávěl jeho syn rabi Šmelke ze Sašova o svém otci. Řekl: „Znal jsem ho jen jako chlapec, když jsem ještě neměl dost rozumu na to, abych ocenil jeho skutky. Ale přece jen vám budu něco vypravovat. Když mi bylo pět let, stál jednou otec na Nový rok před stánkem a modlil se. Schoval jsem se mu pod talit a slyšel jsem, jak si uprostřed tiché modlitby mazlivě a něžně jako dítě otci stěžuje Bohu v lidovém nářečí, asi takhle: ‚Svatý Stvořiteli, pošli nám už konečně mesiáše, jak dlouho nás chceš trápit v temném galutu, vždyť se to nedá vydržet!‘“

ODMÍTNUTÍ

Jednou v předvečer Nového roku vešel rabi Mendel do modlitebny a prohlédl si všechny, kdo za ním přišli zblízka i zdá-

li. „Pěkné stádečko,“ křikl na ně; „ale vězte, že vás všechny na ramenu neunesu, každý musíte pracovat sám na sobě!“

PŘERUŠENÍ

Rabi Hirš ‚Sluha‘ vypravoval: „Když můj svatý učitel, jeho zásluhy ať ožijí v budoucím světě, recitoval v předvečer Nového roku před pultem smírnou liturgií, se vždy poté, co řekl: „Až se všichni v pravdě obrátí srdcem i duší, aby tě potěšili,“ odmlčel a teprve pak pokračoval v modlitbě. Mnozí si mysleli, že se v tu dobu zabývá záměnami písmen Božího jména. Zsvěcení však věděli, že čeká, dokud jeden každý člen obce nezatouží srdcem i duší po skutečném obrácení.“

KANTOR

Rabi Moše z Kobrynu řekl jednou před modlitbou v den Nového roku: „Jeden král se kdysi rozzlobil na svůj vzpurný národ a usedl, aby ho soudil. Nikdo z lidí se před něj neodvážil předstoupit a prosit o slitování. Byl však mezi nimi i vůdce spiknutí, který věděl, že už svou hlavu prohrál. Šel tedy a oslovil krále. Tak předstupuje o Vysokých svátcích kantor před svatostánek a modlí se za obec.“

SE ZVÍŘATY

Jednou byl rabi David se svým žákem rabim Jicchakem přes Nový rok jako každoročně u svého učitele Jasnovidce v Lublinu. Před troubením na šofar se Jasnovidec rozhlédl a všiml si, že rabi David chybí, a ihned poslal Jicchaka do hostince, aby ho přivedl. Jicchak ho našel, jak stojí před vraty a podává kipu naplněnou ječmenem koním, které vozka nechal o hladu, protože pospíchal do modlitebny. Když rabi David koně nakrmil a dorazil do modlitebny, řekl Jasnovidce: „A tady rabi David nám připravil krásné zatroubení na šofar.“

Jednoho pátečního odpoledne, když byl rabi David na cestě, jeho kůň se zastavil a odmítal se pohnout z místa. Vozka ho chtěl bít, ale rabi jej zarazil. „Rabi,“ zvolal vozka, „za chvíli zajde slunce, šabat se blíží!“ „Máš sice pravdu,“ odpověděl rabi David, „ale záleží na tobě, zda to dáš zvířeti srozumitelně najevo. Nebo tě jednou pozve v nebi před soud, jehož ortel ti nebude ke cti.“

Z knihy Martina Bubera *Chasidské příběhy (Erzählungen der Chassidim)* přeložila Alena Bláhová. Edice Alef, 1983.

ZASVĚCENO HOSPODINU

Nová pokrývka pro bimu Vysoké synagogy

K potěšení ze zbožných skutků přispívá i umění. Princip, kdy je micva umocněna krásou, se nazývá *chidur micva*. Tento pojem je odvozen z komentáře velkého talmudského učence rabína Išmaela k příkázání v Druhé knize Mojžíšově: „Je mým Bohem, jeho budu chválit, je to Bůh otců, jej budu vyzvedat!“ (2M, 15,2) Rabi Išmael se domnívá, že krásné kultovní předměty napomáhají dodržovat příkázání Tóry.

Už několik let jsem měl pocit, že tak nádherná historická synagoga z doby Mordechaje Maisela a Maharala, jako je Vysoká synagoga v Praze, s tak velkolepou renesanční klenbou a barokním aronem ha-kodeš by si zasloužila novou pokrývku na čtecí stůl na bimě. Ta by nahradila už hodně opotřebovanou a nepadnoucí modrou textilii, která předtím pokrývala šulchan na bimě ve Staronové synagoze. Tam sloužila do roku 2012, poté ji nahradila současná pokrývka podle mého návrhu.

Před dvěma lety jsem tedy začal pomýšlet na to, že pro Vysokou synagogu navrhnu novou pokrývku na bimu a že provedení návrhu svěřím společnosti Penn and Fletcher, která už vyrobila textilie pro Staronovou synagogu v Praze a pro brněnský svatostánek Agudas Achim. Návrh nese na přední straně kompozici z hebrejských písmen *kaf* a *lamed*, která znamenají „Zsvěceno Hospodinu“ (*Kadoš le-Šem*), a siluetu obřího praporce pražské židovské obce ze 17. století.

Vyšívaná koruna Tóry (*Keter Tora*) odkazuje na svitek Tóry, ze kterého se na tomto stole čte. Barevný tón pro textilii – pompejskou červen, která se do prostoru velmi dobře hodí, neboť koresponduje s barvou terakotových dlaždic synagogy i původní barevností svatostánku, navrhl Dr. Arno Pařík. Potěšilo mě, že hned tentýž den, kdy byla nová textilie připevněna na šulchan, mi vrchní pražský rabín Peter poslal e-mail a vyjádřil za ni dík. Sám se na její instalaci také podílel.

S Vysokou synagogu mě poji krásná vzpomínka na mou vůbec první pražskou bohoslužbu v synagoze. Bylo to v listopadu 1996, v pátek večer, a bylo to poprvé od doby před druhou světovou válkou, kdy se ve Vysoké konala opět bohoslužba. Po válce tuto synagogu používalo Židovské muzeum pro své výstavy a později také pro stálou expozici synagogálního textilu. Shodou okolností jsem se při této příležitosti seznámil se

zmíněným kurátorem Židovského muzea A. Paříkem, který následující rok uspořádal mou první pražskou výstavu, nazvanou *Židovské sny*.

Takže k Vysoké synagoze mám mnohaletý osobní a nyní ještě o něco osobnější vztah.

Myslím, že další na řadě by mohla být pokrývka pro *amud* – čtecí pulník pro kantora.

MARK PODWAL,
New York

Čtecí pult na bimě s novou pokrývkou.

Kaf a lamed – Zsvěceno Hospodinu. Foto jd.

ČAS BARCHESU

Virtuálny pamätník zničenej komunity mestečka Svätý Jur

Krátko po novembri 1989 začalo v Bratislave fungovať Židovské fórum. Organizátor a moderátor tohto podujatia Pavel Traubner pozýval do starej kuchyne osobností politického a kultúrneho života. Na prelome rokov 1993/1994 sa medzi hosťami objavila aj nenápadná a dovtedy nie veľmi známa Viola Kováčová (1944), aby početnému publiku predstavila novú knihu *Čas barchesu*. Na základe spomienok svojej matky v nej priblížila postavy a postavičky, ktoré tvorili súčasť kedysi početnej židovskej komunity v mestečku Svätý Jur. Najmä u starších poslucháčov toto vystúpenie vyvolalo spomienky na detstvo. Najviac ma ale zaujala vzrušená diskusia o „jedine správnej“ chuti barchesu. Niektorí súhlasili s autorkou, že má byť sladký, iní si zas z domova pamätali, že musí byť slaný...

Knihu som si okamžite kúpil a prelúskal nielen s pôžitkom čitateľa, ale aj so zaujatím etnológa, ktoré vyvolalo už úvodné vyhlásenie: „Všetky postavy a udalosti v týchto príbehoch sú skutočné. Aj Svätý Jur naozaj existuje a je na mape Slovenska. Iba židovskí protagonisti mojej knihy už nie sú medzi živými.“

Čas barchesu je pohodové a poučné dielo. K zážitku prispeli dobové reálie, ale tiež dôsledné používanie miestneho dialektu, v ktorom nechýbajú početné jidiš výrazy. Zapôsobila aj skutočnosť, že „rozprávania mojej matky je morbidne obrazné“. Detailné charakteristiky vzťahov s majoritným okolím a zasvätené popisy židovských reálií dosvedčujú, že autorka (vlastne jej matka) dôverne poznala nielen „svojich židov“, ale aj ich každodenný a sviatočný život.

...INÉ PRÍBEHY

Hoci pôvodný text ma zaujal a pobavil, informáciu, že sa pripravuje jeho nové vydanie, som privítal s rozpakmi. Obával som sa, že na svetlo sveta príde „to isté v ružovom“, hoci možno s pevným oba-

lom, novým predslovom či inými formálnymi inováciami. S týmito pocitmi som otváral balíček, ktorý mi (spolu s milým sprievodným listom) poslala autorka. Už mierne upravený názov (*Čas barchesu a iné príbehy*) však naznačil, že pani Viola (medzičasom už nie Kováčová, ale Almássyová) neponúka dvakrát prevarený čaj. K úvodnej próze, ktorá dala knihe názov, pribudla časť *Lamed vav*. V nej kapitoly *Nebo z bublín a Šiesty prápor* ponúkli ďalšie spomienky a príbehy.

Zaujímal ma hlavne *Šiesty prápor*, pretože osoby a príbehy niektorých protagonistov som poznal z rodinnej histórie alebo vďaka projektu Oral history: Osudy tých, ktorí prežili holokaust. Viola Almássyová v nej približuje premenu slovenskej spoločnosti (a s ňou aj židovskej komunity) po roku 1938. Vyhlásenie autonómie a neskôr aj vlastného štátu znamenalo začiatok konca dobrých časov. Vyvrcholením bola prvá vlna deportácií v roku 1942: „Všetci židia odišli a všetci, čo zostali, plakali. Nie, všetci nie. Časť národa zostala tvrdá, zadubená, zmanipulovaná. Tí uverili, že so židmi sa koná správne a spravodlivo. Potrebovali na niekom uplatniť svoju silu, aby si dokázali, že sú mocní a dôležití. Asi sa narodilo priveľa vrahov a priveľa obetí...“

Exodus v starovekých gréckych tragédiach vždy prinášal záverečný tragický odchod zo scény. Ibaže herec, aj keď odišiel z javiska akýmkoľvek nešťastným spôsobom, vždy sa v nasledujúcom predstavení vrátil na začiatok hry. Exodus židov bol oveľa horší ako v antickej dráme, pretože bol skutočný a konečný.“

Z komunity vo Svätom Jure ostali nažive len jednotlivci, ktorí stihli včas emigrovať alebo si našli vhodný úkryt. Nie každý mal totiž toľko šťastia ako „krásna Adela Weiss“, ktorá „prežila nacistické besnenie na Záhorí. Údajne ukrytá v hnoji. Tak som to počula, vraj v nejakej vyschnutej žumpe. Bol to naozaj dobrý úkryt, lebo prežila.“

ZOZNAMY

V zaujímavom texte ma osobitne upútať zoznamy. Tento fenomén židia neobľubujú, pretože ich vznik obyčajne signalizuje nové príkoria. Dokladom sú rôzne zoznamy židov, deportovaných či obetí... Aj v období socializmu úrady opakovane požadovali súpisy členov židovských obcí a ako uviedol vo svojich memoároch Benjamin Eichler, „určite nie pre dobro židov“. V tomto prípade ale vtedajšie (obvykle lojálne) vedenie komunity odmietalo tieto príkazy splniť. Na vysvetlenie uvádzali rôzne argumenty, skutočné dôvody (nedôvera k režimu) sa však nemenili.

Hoci *Čas barchesu* obsahuje dokonca dva zoznamy, tentoraz nerušia, lebo vznikli z pozitívnych pohnútok. Kniha začína menoslovom členov židovských rodín vo Svätom Jure. Predstavuje virtuálny pamätník zaniknutej komunity. Druhý z nich tvorí zoznam ľudí, ktorí v 6. robotnom prápore ako „vojaci bez zbrane“ nie celkom dobrovoľne pracovali na vzniku šúrskeho kanála. V konečnom dôsledku ich však práve tieto „nútené práce“ v roku 1942 chránili pred zaradením do prvej vlny deportácií. Nejedna čitateľ v tomto zozname nájde mená príbuzných či známych a informácie o smutnej časti ich životného príbehu.

...NAMIESTO ZÁVERU

Balíček, ktorý som spomenul v úvode, mi priniesol hneď tri dôvody na radosť. Okrem avizovanej knihy obsahoval totiž aj útlu, xeroxom rozmnoženú poviedku *Škovránok*. Podľa tiráže je súčasťou cyklu *Lamed vav*: „Súbor tridsiatich šiestich príbehov uchováva v pamäti kruté časy, ktoré mohla zmierniť iba ľudskosť. Škovránok je tridsiaty vtáča v tomto húfe.“ Opisuje osud speváka (a hlavne dobrého človeka) Zola Lenského, ktorého som si veľmi vážil. Tretím zdrojom potešenia je autorkin komentár, že vznik tejto poviedky inšpirovala moja kniha *Prežili holokaust...*

Na záver slová Violy Almássyovej: „Aj keď vy už tu nebudete, aj keď vaše kosti nebudú v hrobách, aj keď váš prach nebude v zemi, gój podá o vás svedectvo.“

Nič lepšie som nevymyslel. Amen!

PETER SALNER

Viola Almássyová: *Čas barchesu a iné príbehy*. Svätý Jur 2021 (česky vyšlo roku 2004 v nakladateľstvi G plus G)

KOŠER KOUSKY

Laurel a Hardy začínali v drsných židovských groteskách

Loni v létě uplynulo sto let od chvíle, kdy se poprvé společně objevili na stříbrném plátně komici Stan Laurel a Oliver Hardy. Jednalo se o němou grotesku *Šťastný pes* a Hardy v ní hraje přihlouplého lupiče a nájemného vraha a Laurel chudého šviháka, který známostí s bohatou dámou ke štěstí (málem) přijde. Listy *The Forward* a *The Jewish Press* a další si při stoletém výročí všimly, že v pracovních i soukromých vztazích hrály židovské kontakty slavné dvojice značnou roli.

ŽIDOVSKÝ DŮVTIP

Začínali (ještě každý zvláště) v židovských produkcích ztřeštěných němých grotesek, k jejich spoluhláčům patřil slavný Larry Semon, syn kočovného židovského kouzelníka, který vynikal divokou mimikou huňatého obočí a v rámci gagů bolestnými pády. Zahráli si i s dalším židovským hercem Maxem Davidsonem (pár komediálních kusů pro něj napsal sám Stan Laurel). Jak Semon, tak Davidson ve svých rolích – jak bychom řekli dnes – naplňovali stereotypní představy prohnání, škaredých a ziskuchtivých Židů. Jejich postavy si dělaly legraci z dlouhých židovských nosů, přehnané péče o to, aby nápadníci jejich dcer byli úspěšní, majetní, a hlavně „košer“, atd. Ale v groteskách ve dvacátých letech to schytl kdekdo od tlouštíků po lidi tmavé pleti či s hendikepem, vítězem byl vždycky především humor (jakkoli brutální) a poražení si s politickou korektností hlavu nedělali. Navíc hlavní nálož směšnosti se odehrávala v šílených akcích a nečekaných dějových zvratech.

Larry Semon, spoluhláč z raných let.

Ve snímku z roku 1927 *Jewish Prudence* (*Židovský důvtip* a také slovní hříčka s výrazem jurisprudence, právní věda), charakterizovaném jako „košer kousek ze soudní síně“ (autorem scénáře byl S. Laurel), například vystupuje Davidson v roli Papa Gimpelwarta. Na krku má tři neschopné dospělé děti,

Stan Laurel a Oliver Hardy už jako stabilní dvojice. Foto na této straně archiv.

mezi nimi dceru Rachel, která se touží provdat za pohledného, ale zatím nezkušeného právníka Arona. Papa ovšem prohlásí, že Aron musí nejprve vyhrát nějaký soudní případ, a tato podmínka roztočí gejzír bláznivých událostí, které nakonec končí pro vychytralého Gimpelwarta fiaskem. Max Davidson dokázal své roli nicméně vdechnout i líc nesnesitelných vlastností: jeho vychytralost vyzní také jako vynalézavost, hrabivost jako šetrnost. Ve filmu *Blotto* (1930) hraje důležitou roli jedna židovská rekvizita: vydání jidiš novin *Jidiše Welt* s titulem o letci Charlesi Lindberghovi (později neblaze proslulém svým přiklonením k nacismu). Laurel do novin poměrně dlouho zmateně zírá, než mu dojde, že jsou psány jiným jazykem i písmem...

VE STÍNU PROCESU

První manželka Olivera Hardyho, se kterou se oženil v listopadu 1913, byla židovská pianistka Madelyn Saloshin a pocházela (stejně jako Hardy) z Georgie. Právě v Georgii došlo v srpnu téhož roku k soudnímu procesu, v němž byl obviněn židovský továrník Leo Frank ze

znásilnění a vraždy mladičky křesťanské zaměstnankyně. Proces se nesl ve vyhrocené antisemitské atmosféře, vina obžalovaného jako by spočívala hlavně v jeho původu. Jak se později přesvědčivě dokázalo, Frank byl odsouzen nevině a dnes je tento soud považován za nejhorší antisemitský incident v amerických dějinách. Rozsudek zněl trest smrti, ale rozružený dav se nemohl dočkat jeho vykonání, Franka vytáhl z vězení a zlynčoval. To, že si

Hardy vzal v tak rozjitřené atmosféře Židovku, a to právě v rodné Georgii, pokládají komentátoři za vůli prokázat vlastní názor: jak rodině (Hardyho matka se svatbou nesouhlasila), tak místním antisemitským spoluobčanům. Nicméně novomanželé odjeli rychle na Floridu a za půl roku se vztah rozpadl...

Ve vzpomínkách je citován i dopis Stana Laurela z roku 1963

příteli Williamu Brownovi do Kanady, v němž odsuzoval „bandu výtržníků“ a „šokující diskriminační jednání“ a podivoval se na tím, že „smějí fungovat tyhle skupiny s hákovým křížem“. Narážel tím zřejmě na sílící antisemitismus

Max Davidson.

a křiklavé projevy příslušníků Kanadské nacionalistické strany v zemi. V květnu téhož roku vypukly v Torontu nenávislné protižidovské projevy, v červnu pak v oblasti Winipeg Beach v Manitobě, známé svým antisemitismem (platil zde nepsaný zákon, že Židé si tu nesmějí kupovat ani pronajímat domy), došlo k několika násilnostem.

Asi většina diváků si postavy Stana Laurela (narozeneho roku 1890 v Británii) a o dva roky mladšího Olivera Hardyho pletou, nevědí zcela jistě, jestli „ten tlustý“ je Hardy, nebo naopak. Stejně tak v Izraeli, kde se jim prý říká *hašamen ve ha-raze*. (am)

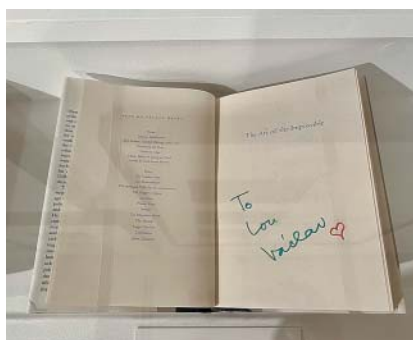
KYTARY I MEČE

Výstava ze soukromého archivu Lou Reeda

New York Public Library for the Performing Arts, jež sídlí v Lincoln Centre, otevřela na začátku června velmi zajímavě pojatou výstavu nazvanou *Lou Reed: Caught Between the Twisted Stars* (což je citát z jeho slavné syrové písně *Romeo Had Juliette*). Na základě obsáhlého soukromého archivu, který knihovně po Reedově smrti v roce 2013 věnovala jeho manželka, hudební skladatelka Laurie Anderson, přibližuje život a kariéru tohoto známého newyorského muzikanta a básníka, zakladatele dnes již kultovní avantgardní rockové kapely The Velvet Underground.

KYTARA JAKO NÁBOŽENSTVÍ

Hudebníkovi prarodiče uprchli do USA před ruským antisemitismem, jejich syn si změnil jméno z Rabinowitz na Reed a vnuk pak z Lewise Allana Reeda na Lou Reed. Narodil se roku 1942 v Brooklynu a jednou prohlásil, že je sice Žid, ale jeho opravdovým bohem je rock'n'roll a nejdůležitější součástí jeho náboženství je hra na kytaru. Studoval angličtinu na Syracuse University a výrazně ho ovlivnil brooklynský básník a kritik Delmore Schwartz, syn židovských emigrantů z Rumunska a známá postava tehdejších

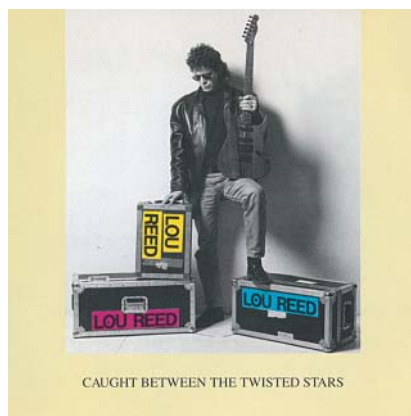

Umění nemožného s věnováním autora a Reedova přítele Václava Havla. Foto autorka.

ších newyorských intelektuálních kruhů. Stal se Reedovým mentorem: naučil ho, jak pomocí krátkých, britkých příběhových textů mistrně vyjádřit emoce.

Po ukončení studií pracoval Reed jako textař pro Pickwick Records na Long Islandu a roku 1964 došlo k osudovému setkání, když se seznámil s velšským hudebním skladatelem a multiinstrumentalistou Johnem Caleem. Právě s ním o rok později založil Velvet Underground a v prosinci 1965 odehráli první koncert v sestavě s kytaristou Sterlingem Morrisonem a bubeníci Maureen Tucker. Vystupovali tehdy často v Cafe Bizarre, známém folkovém klubu v Green-

wich Village, kde je poprvé slyšel hrát pop-artový umělec Andy Warhol. Ten se záhy stal jedním z manažerů kapely a také producentem jejich prvního alba. Díky němu upoutali pozornost newyorské hudební scény, k čemuž přispěl i Warholův návrh přizvat

Z výstavy v Městské knihovně v New Yorku.

do kapely německou zpěvačku a herečku Nico.

Lou Reed z Velvet Underground odešel v roce 1970, aby se mohl více věnovat poezii a vlastní hudební tvorbě. Jeho druhé soukromé album *Transformer* z roku 1971 produkoval David Bowie a obsahuje dnes již legendární písně jako např. *Walk On the Wild Side* a *Perfect Day*. Mezi lety 1972 a 2011 nahrál Reed dvacet studiových alb, vydal nahrávky sedmi živých koncertů a další tři alba, které byly výsledkem spolupráce s různými hudebníky, jako např. s Johnem Zornem, s partnerkou Laurie Anderson či s kapelou Metallica. Lou Reed se svým tvůrčím přístupem přesahujícím hranice žánrů stal inspirací pro avantgardní rock od sedmdesátých let v podstatě až do současnosti. Není asi třeba zmiňovat, že patřil k oblíbeným zpěvákům prezidenta Václava Havla a na jeho pozvání několikrát hrál v Praze.

PRÁCE I SOUKROMÍ

Expozice je rozdělena do řady sekcí, které prostřednictvím fotografií, knih, článků, videí, nahrávek a dalších materiálů zachycují nejen Reedovu kariéru od úplných počátků až do posledních let jeho života, ale umožňují alespoň částečně nahlédnout do soukromí tohoto vášnivého vyznavače tajči a sběratele kytar. K vidě-

ní je mj. Reedova soukromá sbírka hudebních alb, jeho meče používané při cvičení tajči nebo kolekce dioptrických brýlí, které hudebník navrhl pro italskou značku Tramontano pod názvem *Lou's Views*. Návštěvník se může ve speciální videomístnosti zaplout do obsáhlého archivu nahrávek a interview z různých období, které jsou však pouze částečnou ukázkou stálé sbírky. Ta je v kompletní (zčásti digitalizované, zčásti fyzické) podobě uložena v archivu této specializované pobočky newyorské veřejné knihovny, která je přístupná ve třetím patře téže budovy, a patří k neobsáhlejším audiovizuálním kolekcím, jež instituce vlastní.

Pro fanoušky (nejen) z Čech a Slovenska bude jistě potěšením objevit na výstavě celou jednu vitrínu věnovanou Reedovu přátelství s Václavem Havlem. K vidění jsou například knihy, které Havel Reedovi věnoval, soukromé dopisy, magnetofonová kazeta s nahrávkou zpěvákovy rozhovoru s Havlem z roku 1990 a také fotografie z Reedových návštěv Prahy, jejichž autorem je fotograf Oldřich Škácha.

Reedův osobní archiv je unikátní a ucelenou kolekcí hudebníkových memorabilií, které výstava vůbec poprvé zpřístupňuje veřejnosti. O objemné akvizici se vyjádřila Laurie Anderson následovně: „Když Lou zemřel, zůstal mi celý jeho archiv. Byla jsem jím doslova zahlcená a trvalo mi poměrně dlouho, než jsem přišla na to, jak s ním naložit. Po letech je konečně sbírka, která vypovídá o Louově veřejném životě, součástí Newyorské městské knihovny. Jsem opravdu šťastná! Jednak proto, že Lou je legendární Newyorčan a jeho

Pohled do výstavního sálu. Foto autorka.

práce patří tomuto městu, a jednak proto, že knihovna je veřejná a vstup do ní je zdarma. Teď může každý přijít, prohlédnout si jeho dokumenty a poslechnout si jeho celoživotní práci.“ Výstava je k vidění do 4. března 2023.

MONIKA HANKOVÁ, New York

IZRAEL: Mnichov po padesáti letech

Když se řekne Mnichov, lidé si vybaví mnichovský diktát z roku 1938. Ta výstraha je dosud živá i v Izraeli, který se nechce ocitnout v situaci, kdy by se musel podřídit vůli mocností, byť i spojeneckých. Na podzim 2001 to připomněl premiér Ariel Šaron projevem známým jako „československá řeč“. Když USA po útoku al-Káidy slepovaly koalici proti teroru a pomínuly Izrael (aby neodradily arabské země), Šaron řekl, že Izrael nebude Československem, ale bude se bránit.

Letos však hraje Mnichov jinou roli. V pondělí 5. září tomu bude padesát let, kdy na olympijských hrách v Mnichově palestínští teroristé přepadli izraelskou výpravu a po zpackaném zásahu německých úřadů a policie bylo výsledkem jedenáct zavražděných olympioniků a jeden německý policista. Tím získal Mnichov nový význam, a to nejenom v Izraeli.

Mnichov v tomto smyslu znamenal první teroristický útok na olympijské hry. A navíc jediný, který si vyžádal životy sportovců. Znamenal i přepínání apolitičnosti her: po masakru nebyly ani přerušeny. A v neposlední řadě inspiroval Stevena Spielberga k filmu *Mnichov*. Ač se snímek soustředil především na

pozdější pronásledování pachatelů ze strany izraelských tajných služeb, téměř dokumentárně také zachytil průběh masakru.

Leckdo by si pomyslel, že 5. září 2022 se jen připomene výročí tragédie. Sejdou se přeživší i pozůstalí po obětech, historici zveřejní nové informace a média přinesou obsáhlé materiály. Jenže realita je složitější.

HRY UVOLNĚNÉ A LEŽERNÍ

Ani po padesáti letech nevládne konsensus v odpovědnosti za průšvih. O pachatelích je jasno, byla to palestínská skupina Černé září. Jasno ale není v tom, kdo je odpovědný za vyjednávání s teroristy, za zpackanou policejní akci k osvobození rukojmích či za to, že tři přeživší teroristé byli už za měsíc propuštěni výměnou za rukojmí z uneseného letadla.

Odpovědnost za útok nesou palestínští teroristé, tečka. Spor se vede o rozsah

průšvihů a počet obětí. Museli zahynout všichni rukojmí, kdyby německé úřady působily profesionálněji? To je otázka sporu, k jehož aktérům patří rodiny pozůstalých – zejména vdovy Ankie Spitzerová a Ilana Romanová. Mají pocit, že Německo se ke své odpovědnosti nehlásí a hlasy pozůstalých opomíjí, takže vše je poněkud jinak.

V pondělí 5. září má Mnichov přivítat reprezentativní sešlost – od prezidentů Franka-Waltera Steinmeiera a Jicchaka Herzoga až po rodiny obětí v čele se Spitzerovou a Romanovou. Jenže atmosféra mezi pozůstalými a německými úřady se vyhrotila a Spitzerová s Roma-

Zahájení Olympijských her v Mnichově 1972.

novou v srpnu oznámily, že do Mnichova nepojedou – média píší o bojkotu. A nedo-razí-li rodiny pozůstalých, možná nepřijede ani izraelský prezident. Tuto spekulaci přinesl německý tisk. Takže v polovině srpna byly vyhlídky ve věci piety k padesátému výročí krajně nejisté.

Toto napětí je známo už delší čas a píší o něm média izraelská (Josi Melman v Ha'arecu) i německá (například Alan Posener v Die Welt). Spolková republika v roce 1972 ještě žila uvolněnou atmosférou sedesátých let. Kancléřem byl Willy Brandt, jenž razil „východní politiku“ a o dva roky dříve učinil slavné gesto, když při návštěvě Varšavy poklekl u pomníku ghetta. Proto i olympijské hry v Mnichově byly pojaty jako protipól těch v roce 1936 v Berlíně. Měly být otevřené, uvolněné, svobodomyšlné. Olympijská vesnice byla střežena jen ležerně a beze

zbraní. Když na to vedoucí izraelské výpravy už předem upozorňoval, byl spíše odbyt, a to z míst německých, izraelských i olympijských.

Od toho se až dodnes odvíjejí oficiální narativy. Německo přiznává, že se v září 1972 nechalo zaskočit, ale odmítá odpovědnost za rozsah průšvihů. Izrael zase od počátku odmítal německé hlasy o tom, že k velikosti malému přispěl sám, když tvrdě odmítal jednat s únosci. Ale i on se dopustil pochybení. V létě 1972 Mosad zachytil zprávu, že jistí Palestinci míří do Evropy. Předal ji kontrarozvědce Šin Bet, ale ta ji pomínula. (Poté byli tři důstojníci Šin Bet odvoláni.) Avšak nejvýraznější roli hrají pozůstalí: žádají, aby se Německo ke své odpovědnosti přihlásilo.

DEBAKL, NEBO MASAKR?

Některé otázky jsou stále otevřené s tím, že názor se může změnit. Třeba ta, zda hry měly po útoku pokračovat. Roku 2017 citoval web i24NEWS plavkyni Šlomit Nirovou (přežila proto, že ženy byly ubytovány jinde). Také nechápala, jak mohly hry pokračovat. Ale po letech úvah dospěla k tomu, že to bylo správné řešení. Neboť opačný postup by vyzdvihl roli teroristů jako těch, kteří svým činem dokázali přerušit největší sportovní svátek.

Pozůstalí, kteří si stále stojí za svým, naopak působí jako věčné memento. Popsal to

zminěný Alan Posener. „Německo po letech sporů vyplatilo rodinám obětí ‚bolestné‘, ale odpovědnost nepřevzalo. Je to německé vládě, aby k padesátému výročí debaklu – který je všude ve světě, jen ne u nás známý jako ‚mnichovský masakr‘ – otevřela nové hodnocení role německé politiky.“

Pozůstalí nejsou sami. Mají na své straně i nizozemskou právní firmu Knoops' Advocaten, která vypracovala analýzu, podle níž se na přípravě útoku podílela Libye. Odškodné 10 milionů eur by tak mohlo čerpat z libyjských fondů, léta zmrazených v Německu. Do toho se ale nechce Německu, neboť puntičkářsky vzato na zmrazené fondy nelze sahat.

Jak to vše dopadne, zda se rodiny obětí na poslední chvíli s německými úřady dohodnou a na pietu do Mnichova nakonec přijedou, uvidíme až 5. září.

ZBYNĚK PETRÁČEK

SLOVANŠTÍ ŽIDÉ ...a další události

/Vybráno z českých médií/

Víkendová svatba dcery političky a někdejší moderátorky Jany Bobošíkové (57) Pavly v pražské Troji se připravovala rok! Vše měla pod palcem svatební koordinátorka Světlana Uldrichová, která zpravidla neorganizuje svatby s rozpočtem pod dva miliony! Honosná akce ve stylu Versailles obsadila zahrady, Císařský sál i konírnu Trojského zámku.

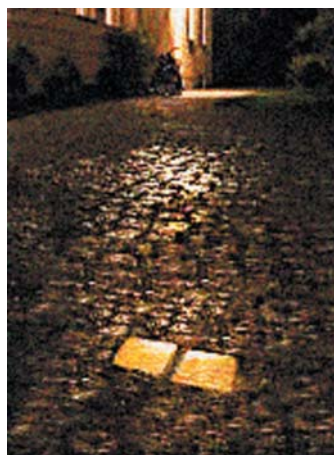
„Produkčně letošní nejnáročnější svatba. Během 24 hodin budu řídit 25 firem, pětičlenný koordinátorský tým a sedmdesátčlenný tým externích pracovníků. Přijede 120 hostů z celého světa, instalujeme 370 židlí ve třech prostorách,“ vypočítávala předem majitelka agentury Boutique Weddings Světlana Uldrichová. Na svatbě došlo i na český zvyk, a to rozbíjení talíře, jinak převládaly židovské tradice, protože ženich Martin Krátký Katz je Žid. (Blesk, 2. 8.) ■ „Lázně jugoslávské jsou skromné, nevynikají komfortem, zato jsou levné,“ doporučovaly cestovní kanceláře v roce 1923 pobyt na Jadranu. Dinár oslabil, koruna posílila a československý turista si mohl dopřávat. Konzervy nechal doma a utrácel. A zase to nebylo dobře. V chorvatském týdeníku Obzor byl zveřejněn názor, že „Češi jsou slovanskými židy, pod rouškou slovanského bratrství přicházejí s úmyslem Jihoslovanů hospodářsky vykořisťovat“. (Reflex, 4. 8.) ■ Kampak se všechny milující matky světa hrabou na oddané babičky. Američanka Leona Flowersová začala na Twitteru bojovat za to, aby se její vnuk Miles Teller, který zazářil v letním hitu Top Gun: Maverick, stal příštím Jamesem Bondem. Nezůstala přitom jenom u jediného tweetu, opakovaně ve své soukromé kampani přesvědčovala fanoušky o kvalifikaci svého vnuka pro roli agenta 007, počínaje hereckými schopnostmi a konče britskými předky pětaticetiletého Američana. „Jestliže vybírají herce, který by v příštích bondovkách nahradil Daniela Craiga, pak můj vnuk Miles Teller dokázal, že má všechno, co hledají – talent, vzhled, sílu, celosvětovou přitažlivost. Prostě je skvělý!“ vzka-

zovala babička. Když fanoušci namítali, že role špičkového agenta Jejího Veličenstva podle tradice patří rodilému Angličanovi, přispěchala s argumenty, že její vnuk je „velmi hrdý na své genetické spojení s Britskými ostrovy“. Pravda je, že dnešnímu hyperkorektnímu světu původ Milese Tellera vyhovuje: dědeček z otcovy strany byl ruský Žid a babička spojovala polské předky s irskými, též v matčině rodině byli Irové, ale navíc Angličané, Němci, a dokonce prý i Afroameričané. (Mf DNES, 9. 8.)

■ Nečekaný poklad našli majitelé synagogy v Pňovanech na severním Plzeňsku. Na půdě objevili židovské texty, které tady ležely zřejmě více než sto let. Jejich přesné stáří určí až restaurátoři, kteří historické dokumenty také obnoví. „Vůbec jsme neměli tušení, že uvnitř ještě něco najdeme. Vždyť synagoga pravděpodobně nesloužila svému účelu už před první republikou a je v hodně špatném stavu,“ řekla Lucie Spourová, která objekt s manželem vlastní. Protože je historička, pozvala před pár týdny na průzkum odborníky. A na půdě objevili speciální schránku, kam Židé ukrývali už nevyužívané náboženské předměty a rukopisy. (Právo, 9. 8.) ■ Bylo již sedm let po druhé světové válce, když sovětský režim Josifa Stalina zúčtoval se židovskými intelektuály, kteří mu během druhé světové války výrazně pomohli propagovat Sovětský svaz na Západě. Antisemitská vlna vyvrcholila takzvanou nocí zavražděných básníků, při které bylo před 70 lety, 12. srpna 1952, ve vězení Lubjanka v Moskvě zastřeleno 13 sovětských židovských intelektuálů. Všichni zatčení z let 1948 a 1949 byli sovětskými soudy falešně obviněni, podroběni fyzickému týrání, aby vypovídali proti sobě a navzájem se

obviňovali ze špionáže a podvracení režimu. Hlavní obvinění se týkalo údajného plánu na založení nezávislého židovského státu na Krymu, s jehož pomocí měli „američtí imperialisté a sionisté“ rozložit SSSR. Zadrženi byli členové Židovského antifašistického výboru (ŽAV), který vznikl na Stalinův příkaz v dubnu 1942. Před vojenským soudem, který se konal přímo v prostorách sídla tajné policie Lubjanky, stanuli bývalý náměstek ministra zahraničí Salomon Lozovskij, básník a tajemník ŽAV Icik Fefer, básníci Leib Kvitko, Perec Markiš, David Bergelson a David Hofštejn nebo umělecký ředitel Státního židovského divadla Benjamin Zuskin. Historik Joshua Rubinshtein nazval tento okamžik příznačně „nocí zavražděných básníků“ – z třinácti popravených bylo pět jidiš básníků. Jediní obvinění, již unikli popravě, byli Solomon Bregman, který upadl během soudního procesu do kómatu a zemřel na začátku roku 1953, a profesorka katedry fyziologie Lina Šternová. (Metro, 12. 8.) ■ V rámci festivalu Boskovice 2022 bylo v neděli 10. července položeno celkem deset Kamenů zmizelých. Pět kamenů bylo položeno v proluce Bílkova a dalších pět v ulici Smetanova. Jejich položení je aktem navrácení jména těm, kdo měli být zapomenuti. Připomínáme si tím osudy obyčejných lidí, kteří se provinili jen tím, že se narodili jako Židé. (Listy regionů, 16. 8.) ■ Lite-

rární exkurzi po jihočeských muzeích, galeriích, ale také soukromých sbírkách vystavených v expozicích a menších muzeích v kraji nabízí nová publikace Muzea v regionu – Region v muzeích, kterou vydal odbor kultury a památkové péče Krajského úřadu Jihočeského kraje. Podtitul knihy Mozaika historie a příběhů naznačuje, že nejde jen o pouhý přehled a popis expozic. Kniha je rozdělena do 14 tematických kapitol od přeshraničního vztahu Čechů a Němců přes přírodu v muzeích a dávnou minulost až po válečná léta. Věnuje se také otázce Židů na jihu Čech i víry samotné nebo lidové kultuře a regionální kuchyni. (Mf Dnes, 22. 8.)

jd, ilustrace Jiří Stach

HANA HNÁTOVÁ 1924–2022

Dne **5. srpna** zemřela v Praze ve věku 98 let paní **HANA HNÁTOVÁ**, rozená **LUSTIGOVÁ**. Narodila se 20. června 1924 v židovské rodině Praze. Vyrůstala se svým o dva roky mladším bratrem Arnoštem (pozdějším slavným spisovatelem) v Libni, tehdy spíše dělnické čtvrti. Otec provozoval obchod textilním a střížním zbožím, který zavřel v době hospodářské krize a živil pak rodinu jako obchodní zástupce. Maminka, povoláním švadlena, pocházela z Moravské Třebové. Po obecné škole nastoupila Hana Lustigová na libeňské gymnázium, odkud ji však v roce

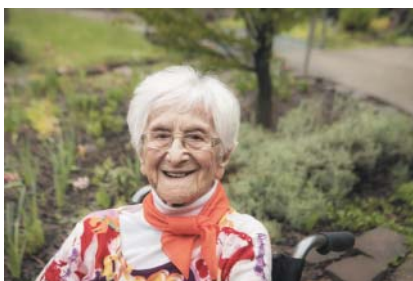

Foto Karel Cudlín.

1940 vyloučili. Poté se chvíli učila v tajných studijních skupinkách, které zorganizovala židovská obec, ale brzy se na ni začala vztahovat pracovní povinnost, třídila ve Španělské synagoze majetek zabavený v bytech lidí, deportovaných do lágrů.

Dne 20. listopadu 1942 nastoupila do transportu s matkou, bratrem a mladší sestřenicí Věrou, která s Lustigovými žila. Jeli do ghetta Terezín. Otec zatím zůstal v Praze, k rodině se připojil o několik měsíců později. V roce 1943 byla Hana spolu s bratrem Arnoštem poprvé vybrána do transportu na východ. Pro záznam do projektu Paměti národu organizace Post bellum (z nějž vychází tento text) později vzpomínala: „Slovo ‚východ‘ mělo strašný zvuk. Každý se chtěl z transportu dostat, nechat se tzv. vyreklamovat. Náš otec byl veterán z první světové války a bratr se zkusil na jeho bojové zásluhy odvolat. Neuměl ale dobře německy, a když se ho ptali na důvod, proč nechce být do transportu zařazen, přeřekl se. Místo ‚kriegsbeschädigt‘, tedy ve válce raněný, řekl, že otec je ‚kriegsbeschäftigt‘, válkou zaměstnaný, což esesák kvitoval, a Arnošt nás takto náhodou zachránil a mohli jsme se vrátit k matce.“ Nakolik byla ta příhoda pro vyřazení Lus-

tigových z transportu rozhodující, není jisté, ale z ghetta skutečně neodjeli.

V září odjel do Osvětimi Hanin otec a po něm i bratr Arnošt. Když byla do transportu zařazena také matka a sestřenice Věra, přihlásila se dobrovolně i ona. Odjely 4. října 1944. Selekcí prošly jako zázrakem všechny tři ženy společně.

Asi po dvou nebo třech týdnech v Osvětimi byly Hana, její matka a sestřenice Věra deportovány do tábora v saském Freibergu, pobočky koncentračního tábora Flossenbürg, kde několik měsíců pracovaly v továrně na výrobu letadel. V zimě a na jaře 1945 v továrně zažily bombardování. Ještě před osvobozením byl tábor Freiberg evakuován před blížící se frontou. Cílovou stanicí byl Mauthausen, kde se H. Lustigová s matkou dočkaly v prvních květnových dnech osvobození od americké armády. V létě 1945 se s maminkou vrátily do Prahy, setkaly se s Arnoštem, otec nepřežil.

Hana Hnátová-Lustigová si po osvobození dodělala maturitu a kurz administrativy, našla si pak zaměstnání jako korespondentka u obchodní firmy. Ačkoli se prý po návratu setkala jen s vlídným přijetím a získala zpět i většinu věcí a dokumentů, které si rodina před deportací schovala, nemluvila o tom, co prožila. Vdala se, založila rodinu a i s maminčinou pomocí vychovala syna a dceru. V posledních letech se účastnila besed o holokaustu a vyprávěla také o vztahu k bratrovi. Na rozdíl od něj byla spíše nenápadná. Její usměvavá tvář vyzařovala klid a laskavost. Bude nám scházet.

FELIX KOLMER 1922–2022

Téhož dne, **5. srpna**, zemřel ve věku 100 let profesor **FELIX KOLMER**, vědec, přední odborník na akustiku, celoživotní nadšený skaut, muž, který přežil několik koncentračních táborů. Narodil se 3. května 1922 v Praze. Otec obchodoval s elektrotechnikou, za první světové války patřil k československým legionářům na italské frontě. Po otcově smrti v roce 1932 pobýval Felix K. často u strýce v Rakousku, také v době, kdy zemi obsadili nacisté, poté se vrátil do Prahy. Roku 1940 odmaturoval, ale jako Žid nemohl dále studovat a vstoupil do učení na truhláře. V listopadu 1941 jako člen tzv. Aufbaukommanda putoval do Terezína, kde pracoval při zakládání ghetta, později

byl svědkem hrůz odehrávajících se v Malé pevnosti a stal se členem tamního podzemního hnutí. V Terezíně mu v roce 1941 zemřela maminka. Členové prvního pracovního transportu měli možnost zapsat si do osobní karty blízké osoby, které byly dočasně chráněny před transportem na východ. Kolmer si tam zapsal i slečnu Lianu Forgáčovou, kterou znal od čtyř let. S ní se pak 14. června 1944 v ghettu oženil. V říjnu 1944 byl transportován do Osvětimi, podařilo se mu přejít do tábora Friedland (pobočného tábora Gross-Rosen), kde se dočkal konce války. V květnu

Foto Karel Cudlín.

1945 spolu s dalšími dvěma sty vězni uprchl. V Praze se setkal s manželkou, která se vrátila po osvobození Terezína.

Kolmer po válce začal studovat po vzoru otce elektrotechniku, navštěvoval odborné kurzy a nastoupil na Elektrotechnickou a Strojní fakultu ČVUT. Absolvoval v roce 1949 a začal pracovat ve Výzkumném ústavu zvukové, obrazové a reprodukční techniky. Od roku 1962 působil ve výzkumu a přednášel fyziku a akustiku na Elektrotechnické fakultě ČVUT. Prof. Ing. Felix Kolmer, DrSc., vydal na dvě stě odborných publikací a knih, přednášel na univerzitách v zahraničí, učil také na pražské FAMU.

Spolupracoval na procesu odškodňování obětí nacistického teroru. Za tuto i svoji odbornou činnost dostal několik vyznamenání a ocenění, mj. Stříbrnou medaili předsedy Senátu. K jeho stoletému výročí vyšel jeho dokumentární literární portrét s názvem *Felix Kolmer – Slib*, mapující jeho osudy a názory.

(am, dle archivu *Příběhů 20. století*, Post bellum)

Hana Bergmannová Klímová

MODRÉ NEBE, TOME

Příběh letce RAF, Tomáše Loma

■ Válečný veterán RAF Tomáš Löwenstein Lom vypráví svůj životní příběh ženě, kterou potkal ve svých pětadevadesáti letech, když právě chtěl, jak říkal, „jet tramvají do krematoria a už tam zůstat“. O historických událostech minulého století, které protínaly jeho život, vypráví s nadhledem, humorem a poetikou, ale také zcela bez sentimentu muž, jenž vyrůstal v první republice a dospíval za války, kdy sloužil u britského královského letectva. Vztah s autorkou knihy vystihl slovy: „britský bombardér a jeho doprovodná stíhačka“.

Vydalo nakl. Katzberg v Praze roku 2022. 143 strany, barevná fotografická příloha, pevná vazba. Doporučená cena 299 Kč. Knihu s podpisem autorky lze objednat i v e-shopu nakladatelství (www.katzberg.cz).

Petra Vladařová

ŽIDOVSKÉ HŘBITOVY V RADNICÍCH, TEREŠOVĚ A HŘEŠHLAVECH

■ V uplynulých víc než třiceti letech se pro záchranu a údržbu přibližně 340 židovských hřbitovů, které se nacházejí na území České republiky, udělalo hodně. Ruku v ruce s tímto úsilím jde i snaha podrobně a odborně dokumentovat pokud možno všechny náhrobní kameny, přepsat a přeložit jejich nápisy, vyhotovit polohopisné plány a doplnit jejich historii dostupnými prameny, týkající se jednotlivých židovských obcí i jejich členů. Některé práce, jako nedávno vydaná velká publikace *Židovské hřbitovy na jihu Čech*, si kladou za cíl takto představit celé regiony a oblasti, jiné, například záslužná edice *Even zikaron* Ivy Steinové se věnují jednotlivým vybraným pohřebištím. U některých z nich najdeme jako spoluautorku Petru Vladařovou, která nedávno vydala péčí Městského úřadu v Radnicích příkladně zpracované tři hřbitovy, nacházející se v mikroregionu Radnice: Radnice, Terešov a Hřešihlavy. U všech tří míst nás autorka seznamuje s historií místního židovského osídlení a židovské obce, dále pak s historií vlastního hřbitova a pohřebních spolků Chevra kadiša, které zde působily, věnuje se podobě náhrobků a jejich vývoji, písmu i výzdobě. Přílohu celé práce tvoří seznam náhrobků se jmény pochovaných a jejich domovskou příslušností, věkem i povoláním, pokud se dalo

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

zjistit. U mnoha z nich je uveden i kameňák a výzdoba i její symbolika. Publikace obsahuje rovněž jmenný rejstřík, soupis použitých fotografií, seznam pramenů a literatury, heslář, vysvětlující hebrejské pojmy a zkratky a volně vložený list s plány všech tří hřbitovů. Výsledkem je kniha, ze které se díky odborné erudici může čtenář dozvědět mnoho zajímavé o třech místech na Plzeňsku, které dosud stály stranou odborné pozornosti a výzkumu.

Vydal MÚ v Radnicích roku 2022. 126 stran, pevná vazba, barevné fotografie a přílohy. Dop. cena 550 Kč.

ŠTETL FEST V BRNĚ

■ Jak jsme již psali, ve dnech **2.–4. září** se na několika místech Brna koná první ročník místního festivalu židovské kultury, nazvaný Štetl fest. Jeho zajímavý a rozmanitý program naleznete na www.stetl.cz.

PROHLÍDKY HŘBITOVA

■ V rámci Dnů žižkovského kulturního dědictví 2022 se ve dnech **11. a 18. 9.** vždy od 14 a 16 hodin konají komentované prohlídky Starého židovského hřbitova na Žižkově v Praze 3. Sraz je u vstupu, Mahlerovy sady (od Fibichovy ulice). Rezervace nutná na rezervace.kultura@praha3.cz.

ZAYDS V MNICHOVĚ

Výstava komiksu v Židovském muzeu

■ V Mnichově, třetím největším německém městě s bohatou židovskou historií,

se nachází zajímavé, minimalisticky pojaté Židovské muzeum, vystavené z kamene a skla.

Budova stojí v centru na náměstí Sankt-Jakobs-Platz. Má kvádrotvový tvar a tvoří zajímavou kompozici s podobně strukturovanou hlavní mnichovskou synagogou Ohel Jakob z roku 2006 a vedle stojícím židovským komunitním centrem. Všechny tři budovy jsou architektonicky výrazné, ale současně jakoby nenápadné.

Muzeum bylo otevřeno roku 2007. Stopy židovského života ve městě byly během holokaustu téměř zničeny, a tak je autentických předválečných předmětů – judaik – poskrovnu. Muzeum prostřednictvím audio nahrávek, fotografií a objektů představuje historii města a zároveň dává prostor současným tématům. V předválečném Mnichově žilo přes 11 000 Židů, bezprostředně po válce jen asi 300. Díky přílivu imigrantů z bývalého Sovětského svazu se nynější velikost židovské komunity blíží té předválečné, má zhruba 9000 hlav.

Z dočasných expozic je v něm k vidění například výstava o animované postavice Heidi, která pochází z románu švýcarské autorky Johanny Spyri. Výstava se zaměřuje hlavně na rozšíření této pohádky v Izraeli; do hebrejštiny byla přeložena v roce 1946 a připomíná dobu před vznikem nezávislého státu. Nejvíc mě ale zaujala stálá výstava satirického komiksu Jordana B. Gorfinkela, amerického tvůrce komiksů, zpěváka a spisovatele, známého hlavně sérií nazvanou *Everything's Relative*. Muzeum si u něj objednalo komiks o dějinách mnichovských Židů s důrazem na dobu poválečnou, což Gorfinkel udělal, a téma pojál s dávkou černého humoru a ostrého sarkasmu. Protagonistou komiksu lemujičích stěny je postarší Žid Zayds, žijící v USA, který poprvé od chvíle, kdy se vrátil z koncentračního tábora, přijíždí do rodného Mnichova. Provází ho mladší průvodce Bernie (představující v celém komiksovém cyklu idealistu) a vůči jeho až příručkovitě dokonalému idealismu staví Zayds své trpké a tragické zkušenosti. „Důležité je, aby se budoucí generace poučily z minulosti a vybudovaly lepší zítřky,“ káže Bernie, a pak se Zayds zeptá, co mu v Mnichově chybí a rád by to ještě viděl? „Svou rodinu,“ odpoví Zayds.

Činnost Židovského muzea je viditelná i mimo jeho budovu. V mnichovském Olympijském parku se nachází expozice připomínající atentát na izraelské sportovce roku 1972. (hm)

ŽIDOVSKÁ OBEC V PRAZE

(velký sál, Maiselova 18)

Káva o půl čtvrté

■ Po dlouhé pauze začíná opět oblíbený diskusní pořad *Káva o půl čtvrté*. Sejdeme se **15. září** a našim hostem bude jubilant, vrchní zemský rabín a spisovatel **Karol Efraim Sidon**. Zavzpomínáme a na pódium přijde i novinář a spisovatel **Karel Hvížďala**.

■ Ve čtvrtek **29. září** k nám zavítá houslový virtuóz **Pavel Šporcl**.

Program začíná v 15.30, kavárna je otevřena od 14.30. Připravil a moderuje Honza Neubauer.

Koncert v Jeruzalémské synagoze

■ **14. září** v 18.00 hodin začíná další varhanní koncert v Jeruzalémské synagoze (Jeruzalémská 7, P 1). Hraje Michal Novenko. Program: skladby F. Hensela-Mendelssohna, F. Mendelssohna-Bartholdyho, L. Boëllmanna, B. Martinů, C. Francka, M. Novenka.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁNÍ A KULTURU ŽMP

■ Následující akce se uskuteční pouze za příznivé epidemiologické situace a dle aktuálních opatření. Pro detailní informace prosím sledujte webové stránky muzea www.jewishmuseum.cz.

Maiselova synagoga

(Maiselova 10, P 1)

■ 14. 9. od 19.00: *Od Babčic po Zběšičky*. Rozsáhlý svazek *Židovské hřbitovy na jihu Čech*, vydaný Národním památkovým ústavem v Českých Budějovicích, je po více než 50 letech prvním systematickým pokusem zachytit na základě vědeckého výzkumu v terénu a archívech knižní formou stav židovských pohřebišť v jednom z regionů České republiky. S autory díla Danielelem Polakovičem, Ivou Steinovou a Petrou Vladařovou bude o „zahradách života“ ve 43 lokalitách dané oblasti hovořit publicista Petr Brod. Vstup volný.

■ 22. 9. od 19.00: *Emil Orlik a Japonsko*. V roce 1900 se česko-židovský malíř a grafik Emil Orlik (1870–1932) vydal z Prahy k japonským ostrovům. Nakolik tato cesta ovlivnila jeho tvorbu, budou v diskusi hledat odpověď japanoložky a historičky umění Helena Honcoopová a Helena Čapková a historik umění Arno Pařík. Moderuje kurátorka uměleckých sbírek ŽMP Michaela Sidenberg. Vstup volný.

KULTURNÍ POŘADY

Robert Guttman: *Jom kipur v pražské synagoze*, kolem roku 1940. Z výstavy v ŽMP.

Auditorium ŽMP

Maiselova 15, P 1 (3. patro)

■ Není-li uvedeno jinak, začínají pořady v 18 hodin a je na ně volný vstup.

■ 5. 9.: *Příběh česko-židovské komunity v Ekvádoru*. Ředitelka muzea *Casa Museo Trude Sojka* Gabriela Steinitz spravuje v ekvádorské metropoli odkaz své babičky, původem české výtvarnice Trude Sojkové (1909–2007) a spolu s ním i historii dalších česko-židovských imigrantů v Ekvádoru. Posluchačům představí fascinující příběh tamních českých židovských imigrantů a pohovoří také o současné situaci česko-židovské krajanské komunity. Přednáška proběhne v angličtině se simultánním překladem.

■ 8. 9.: *Příběhy nových přírůstků ve sbírkách ŽMP aneb Nevychazíte věci po babičce*. Je tomu již 20 let, kdy ŽMP oslovilo veřejnost s výzvou o pomoc při shromažďování dokumentů, fotografií a trojrozměrných předmětů spojených s životem židovských obyvatel za druhé světové války. Dárci se tak mnohdy poprvé dozvěděli podrobnější informace o osudech svých blízkých a odborní restaurátoři v dílnách muzea dokázali zachránit často poslední památky na jejich dřívější majitele. Přednáška historičky ŽMP Jany Špíchalové představí příběhy nedávných přírůstků.

■ 12. 9.: *Proč zrovna židovští podnikatelé?* Proč je téma židovských podnikatelů tak přitažlivé? Čím se vyznačovala tato skupina a jaká byla její role v rámci židovské i nežidovské společnosti? Jaká úskalí

s sebou toto téma nese? Úvodní přednášku z cyklu *Čeští židovští podnikatelé přelomu 19. a 20. století* přednese historik Daniel Baránek z Historického ústavu AV ČR. Vstup volný.

■ 15. 9.: Filmový cyklus *Válka očima dětí: Evropa, Evropa*. Nový filmový cyklus filmové historičky Alice Aronové představí filmy, jež nahlíží na válku a perzekuci dětskýma očima. První ze série filmů nabídne poetické drama polské režisérky Agnieszky Holland *Evropa, Evropa* (Německo, Francie, Polsko 1990, 112 min.). Příběh mladíka z německo-židovské komunity, který musí zapírat svou totožnost, je plný černého humoru i bizarních situací. Snímek byl natočen podle autobiografického románu Solomona Perela (1925). V originálním znění s českými titulky.

■ 19. 9.: Vernisáž výstavy *Dan Zollmann: Minjan*. Slavnostní uvedení výstavy vlámského fotografa Dana Zollmanna, která dovolí návštěvníkům nahlédnout do jedinečného světa největší evropské ortodoxní židovské komunity v Antverpách. Fotograf sám je také jedním z hrdinů nové stejnojmenné knihy *Minjan* (2022) spisovatelky a novinářky Margot Vanderstraeten, autorky úspěšné knížky *Mazl tov* (2020). Výstavu připravila Galerie Středočeského kraje GASK a galerie arto.to v Uhelném mlýně pod kurátorským vedením Andrey Hoffman Nečasové a Vandy Skálové. Výstava probíhá od 19. 9. do 31. 10. 2022; po-čet 12–16, pá 10–12, během večerních pořadů a po domluvě. Vstup je zdarma.

Dílna OVK

(dvůr, Maiselova 15)

■ 4. 9. od 10.00: *Nedělní dílna pro rodiče s dětmi: Lvíček Arje putuje židovským kalendářem*. Víte, kdy začíná židovský nový rok a kolik má měsíců? Děti se seznámí se jmény měsíců židovského roku, zjistí, jak se počítá židovský letopočet, a dozvědí se, co znamená lunární a solární kalendář. Vyrobí si nástěnný kalendář pro nadcházející rok 5783. Vstup 70 Kč. Prohlídka: Klausová synagoga.

GALERIE ROBERTA GUTTMANNA U Staré školy 3, 110 00 Praha 1

■ V galerii Židovského muzea stále trvá výstava s názvem *Robert Guttman – Pražský pouťník* představující dílo populárního pražského naivisty z doby první republiky. Kromě Guttmanových obrazů a kreseb jsou na výstavě k vidění i dobové fotografie a dokumenty ze sbírek ŽMP, mnohé z nich jsou prezentovány poprvé.

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ **Lauderky akademické:** Již třetím rokem oceňujeme na Lauderových školách opravdu zdařilé seminární práce. Ocenění navrhuji vedoucí práce společně s obhájovací komisí. Celkem bylo v letošním roce oceněno devět prací. Například ze septimy byla oceněna práce Lady Jirkalové na téma *UV záření – studium vybraných ochranných prostředků*, dále Barbory Kotmelové za práci *Ruce v umění*. Rebecka Hapalová se vyrovnala skvěle s tématem *Dopady koronavirové pandemie na poruchy příjmu potravy*. Rebecka uskutečnila sedm rozhovorů s dívkami, které si prošly poruchou příjmu potravy, a zkoumala, jak pandemii a s ní spojené negativní jevy vnímaly ony. K mimořádným výsledkům patřila také práce Jolany Steinerové ze septimy *Řešení logických problémů jako problémy splnitelnosti*. Práce se věnuje velice specifické oblasti matematiky – výrokové logice a speciálně problému splnitelnosti. Jde o univerzální metodu ověřování platnosti libovolné výrokové formule, kterou hledali filozofové, logici a matematici po staletí jako univerzální nástroj k „hledání pravdy“.

■ **Plujeme již 25 let:** Zdá se to až neuvěřitelné, ale 1. září to bude přesně 25 let, kdy na Lauderovy školy nastoupilo prvních sedm žáků. Ani oni sami, ani jejich rodiče nevěděli, co je čeká. První žáci naší školy jsou dnes již dospělí lidé s vlastní profesí, mnozí z nich mají již děti, některé chodí na Lauderky spolu s dalšími čtyřmi stovkami dětí, žáků a studentů.

Společných 25 let, plných odvahy, turbulence, slepých uliček, radostných situací, studijních úspěchů, nových přátelství a utvářejícího se komunitního života je jistě důvodem k oslavě. Ta se – s mírným zpožděním – uskuteční **13. října odpoledne**, kdy je naplňována tradiční **Café Suka**. Srdečně zveme všechny zájemce, rodiče a absolventy! *ip*

KAMENY ZMIZELÝCH

■ Po akcích v Luži (viz str. 8–9) pokračuje na podzim pokládání Kamenů zmizelých ve východních Čechách. Koná se ve středu **21. září** v 18.00 v Chlumci nad Cidlinou (Kozelkova 257); ve čtvrtek **22. září** v 10.00 v Hlinsku (Husova 14) a od 16.00 v Holicích; v pátek **23. září** v 9.30 ve Vysokém Mýtě (ulice Litomyšlská 57); v 11.30 v Zámrsku (čp. 9) a ve 14.00 v Pardubicích (Pernštejnské náměstí u čp. 79). Zveme občany měst, hosty, a hlavně ty, kdo položení kamenů podpořili. *al*

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

20. VÝROČÍ KDP EZRA

■ Přijďte s námi oslavit 20. výročí založení komplexní domácí péče EZRA, již jako terénní domácí sociální službu poskytuje pražská židovská obec. Koná se **22. září** od 17 do 20 hodin v hotelu Metropolitan (Haštalská 20, P 1). Čeká vás příjemná atmosféra a kulturní program s malým občerstvením, v 18 hodin vystoupí první dáma českého šansonu Renata Drössler. Seznámíme vás s tím, co EZRA nabízí, a rádi odpovíme na vaše dotazy. Srdečně zveme! *ej*

ULPAN PRAHA

■ Zájemci o kurzy moderní hebrejštiny se mohou přihlašovat do kurzů v zimním semestru v pražském Ulpnu. Výuka začíná v týdnu od 20. října. Ulpn nabízí kurzy od úplných začátečníků až po pokročilé, v prezenční i on-line podobě. Zájemci budou do kurzu přijímáni podle pořadí přihlášení (a po úhradě školného) až do naplnění maximálního počtu studentů v kurzu. Pokud bude kurz naplněn, nabídne ulpn jiný. Více informací na www.ulpan.cz.

DOPISY ČTENÁŘŮ

Ad: Z čeho čerpám sílu

Rozhovor s vrchním rabínem K. E. Sidonem (*Rch* 8/2022) ve mně evokoval intenzivní vzpomínku na vzácnou příležitost strávit na jaře 2007 několik dní v jeho přítomnosti. Rabín tehdy přijal moje pozvání do Moskvy, kde jsem pracoval jako ředitel Českého centra, a během několika vystoupení tam hovořil o své literární tvorbě, navštívili jsme taky všechny moskevské synagogy – ale podařilo se vyrazit i na několik spontánních toulek po městě.

Jedna nás zavedla do slavného „alternativního“ knihkupectví Falanstěr, popisovaného v rozhovoru – existuje mimochodem dodnes, byť o kousek dál než tehdy. Tento levicový kooperativ, který formálně není spravován hierarchicky (známý organizátor literárního života ruské metropole Boris Kuprijanov je nicméně vnímán jako jeho šéf), žije v režimu „diaspory“: roku

2005 musel být obchod v podstatě znovu vybudován po požáru, který byl pravděpodobně úmyslně založen jeho nepřáteli (případ nikdy nebyl soudně uzavřen), a před dvěma lety se stěhoval znovu – všechny tři adresy se však točí kolem jednoho místa.

Kuprijanovův koncept knihkupectví zaměřeného na intelektuální literaturu, který svým prostorovým řešením připomíná spíš kreativní chaos v bytě zavaleném knihami (ale ochotní a hlavně kompetentní knihkupci se v těch hromadách výtečně orientují), se v Rusku rozvíjí od počátku 21. století. Měl své vlivné předchůdce, kteří by stáli za samostatným esejem, a hraje v ruském (nejen moskevském) kulturním životě podstatnou úlohu – v současnosti samozřejmě musí člověk s úzkostí myslet na osud této „subkultury“ – jak se na ní podepsala a ještě podepíše válka, a co bude potom?

Druhá moskevská poznámka v rozhovoru se týká gigantického, téměř stometrového památníku ruskému caru Petru I., který byl tehdy teprve deset let starý. Jeho autorem je Zurab Cereteli z Gruzie (nikdy se mimochodem nenaučil pořádně rusky), ve své době nesmírně vlivný oblíbenec starosty Lužkova, jenž v Moskvě zanechal hlubokou stopu v podobě mnoha objektů a celých institucí.

Podle informací, které Cereteli popírá, se vehementně ucházel o možnost postavit v USA bombastický památník Kolumbovi k 500. výročí objevení Ameriky (1992). Později mimochodem skutečně ve Spojených státech jeden objekt realizoval – sochu slzy připomínající teroristické útoky 11. září 2001 – ale i tu přijali jen na vojenskou základnu v New Jersey, kde je přístupná v podstatě jen vojákům. Teprve poté, co se kolumbovský monument – údajně – nepodařilo „prodat“ ani Španělsku, ani žádné latinskoamerické zemi, stal se z Kolumba Petr a z památníku obří dominanta Moskvy (jen figura Petra je vysoká 18 metrů).

Petr I. se samozřejmě asociuje hlavně s Petěrburkem, městem, které na přelomu 17. a 18. století založil. Tam ale Cereteliho s jeho sochami nepustili – v Moskvě sice Petr strávil mládí, zrovna místo, kde památník stojí, ale s jeho biografií nijak nesouvisí. Po pádu Lužkova v roce 2010 se dokonce objevily iniciativy požadující odstranění kolosu – proběhla i sbírka na financování jeho demontáže. Nicméně stojí na místě, kde ho viděl Karol Sidon, do dnes. *Tomáš Glanc*

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **september** oslávia narodeniny: pán Juraj Alexander – 78 rokov; pani Dagmar Dvorská – 91 rokov; pán Ing. Peter Gero – 80 rokov; pani Jasna Hattiarová – 75 rokov; pani RNDr. Mária Hvastijová, DrSc. – 86 rokov; pani Viera Kamenická – 74 rokov; pani Ing. Eva Kozáková – 71 rokov; pani Danica Kutlíková – 65 rokov; pani Marta Kvasničková – 65 rokov; pani Soňa Löwingerová – 65 rokov; pani Mária Országová – 88 rokov; pán MUDr. Peter Šťastný – 81 rokov; pani Viera Šurďová – 75 rokov; pán Juraj Vajda – 72 rokov; pani Ing. Viera Vašková – 77 rokov; pán PhDr. Jozef Weiss – 89 rokov; pani PhDr. Mária Weissová – 89 rokov, a pani PhDr. Zuzana Wisterová – 72 rokov. Oslávencom prajeme pevné zdravie a pohodu do ďalších rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **září** oslaví své narodeniny: pani Věra Bakalová, nar. 14.9. – 81 let; pan Samuel Blau, nar. 5.9. – 20 let; pan Adam Doležal, nar. 30.9. – 15 let; pan Otmar Doležal, nar. 25.9. – 44 let; pan Petr Fiša, nar. 15.9. – 67 let; pan Arnošt Goldflam, nar. 22.9. – 76 let; pan Boaz Harel, nar. 27.9. – 46 let; pan David Kšica, nar. 13.9. – 47 let; pani Hana Němečková, nar. 30.9. – 40 let; pani Eva Pěničková, nar. 8.9. – 90 let; pan Elijah Shai Selinger, nar. 19.9. – 14 let; paní Rachel Michaela Selingerová, nar. 20.9. – 49 let; pan Tomáš Schuller, nar. 10.9. – 48 let; pani Růžena Svobodová, nar. 13.9. – 74 let; pani Michaela Walsbergerová, nar. 10.9. – 47 let, a pani Ivana Zapletalová, nar. 16.9. – 60 let. Všem přejeme pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **září** oslaví jubileum: pani Ing. Karolína Bergmanová – 48 let; pan Pavel Frejlich – 47 let; pan Miroslav Majzlík – 75 let; pani Jana Majzlíková – 45 let; pani Zlata Palkovičová – 38 let; slečna Jael Šimonová – 13 let, a pan Václav Tůma – 77 let. Přejeme jim vše dobré.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **září** oslavují narodeniny: pan Sergej Oukhov, nar. 19.9. – 50 let, a pani Alena Mašková, nar. 28.9. – 74 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

V mesiaci **september** oslávia narodeniny: pán Peter Absolon – 54 rokov; pani Eva Breinerová – 85 rokov; pán Ladislav Luby – 74 rokov; pani Zuzana Ošerová – 71 rokov; pán Juraj Tkáč – 73 rokov, a pani Eva Gatiová – 75 rokov. Prajeme všetko najlepšie.

Ad mea veesrim šana!

ŽO LIBEREC

V **září** oslavují narodeniny: pani Jitka Pivrnčová, nar. 1.9. – 34 let; pan Pavel Geró, nar.

ZPRÁVY Z OBCÍ

16.9. – 49 let, a pani Eva Gärtnerová, nar. 23.9. – 85 let. *Ad mea veesrim šana!*

Úmrtí

Je naší smutnou povinností oznámit, že dne 12. 6. 2022 zemřela ve věku 87 let pani Hana Krucká. *Zichrona livracha!*

ŽO OLOMOUC

V **září** oslaví narodeniny tito naši členové: pani Eva Franklová, nar. 5.9. – 75 let; pan Ma-tyáš Ritter, nar. 15.9. – 29 let; pan David Ritter, nar. 15.9. – 29 let; pani Eva Skládalová, nar. 14.9. – 75 let; pan Daniel Peršin, nar. 12.9. – 36 let, a slečna Anna Klimešová, nar. 12.9. – 19 let. Všem přejeme pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **září** oslaví narodeniny: pan MUDr. Marcel Hájek – 57 let; pani Sarah Ruth Hájková – 32 let, a předseda obce pan Jiří Lowy – 65 let. Všem oslavencům přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **září** oslavují narodeniny: pani Gertruda Denská, nar. 25.9. – 92 let; pan Ota Fuchs, nar. 6.9. – 75 let; pani Erika Gärtnerová, nar. 30.9. – 85 let; pani Jana Hamplová, nar. 2.9. – 92 let; pan Ivan Klíma, nar. 14.9. – 91 let; pan Karel Köcher, nar. 21.9. – 88 let; pani Helena Krouská, nar. 12.9. – 101 let; pani Michaela Marečková, nar. 25.9. – 84 let; pani Marie Marková, nar. 29.9. – 84 let; pani Zuzana Mináčová, nar. 24.9. – 91 let; pani Alena Pospíšilová, nar. 14.9. – 86 let; pani Helena Tatarová, nar. 7.9. – 84 let; pani Eva Vavroušková, nar. 13.9. – 82 let, a pani Věra Žabová, nar. 15.9. – 75 let. Všem přejeme pevné zdraví do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

Je naší smutnou povinností oznámit, že dne 21. července zemřel ve věku 77 let pan Michael Sčigol. Se zesnulým jsme se rozloučili 24. 7. v obřadní síni Nového židovského hřbitova. *Zichrono livracha!*

Je naší smutnou povinností oznámit, že dne 22. července zemřela ve věku 89 let pani Elena Bilkis. Se zesnulou jsme se rozloučili 26. 7. v obřadní síni Nového židovského hřbitova. *Zichrona livracha!*

Je naší smutnou povinností oznámit, že dne 1. srpna zemřela ve věku 101 let pani Marianna Müllerová. Se zesnulou jsme se rozloučili 2. 8. v obřadní síni Nového židovského hřbitova. *Zichrona livracha!*

Je naší smutnou povinností oznámit, že dne 4. srpna zemřel ve věku 75 let pan Tomáš Tomášek. Se zesnulým jsme se rozloučili 8. 8. v obřadní síni Nového židovského hřbitova. *Zichrono livracha!*

Je naší smutnou povinností oznámit, že dne 5. srpna zemřela ve věku 98 let pani Hana Hnátová. Se zesnulou jsme se rozloučili 9. 8. v obřadní síni Nového židovského hřbitova. *Zichrona livracha!*

S lítostí oznamujeme, že dne 5. srpna zemřel ve věku 100 let pan prof. Ing. Felix Kolmer, DrSc. Nechť je jeho duše vevázána do svazku věčného života. *Zichrono livracha!*

Se smutkem oznamujeme, že dne 9. srpna zemřel ve věku 92 let pan prof. Petr Brandejský. *Zichrono livracha!*

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **september** oslavujú svoje narodeniny: pani Judita Gregušová – 94 rokov; pani doc. RNDr. Júlia Hlaváčová – 75 rokov, a pán Ing. Juraj Levický – 76 rokov. Oslávencom prajeme hlavne pevné zdravie a pohodu do ďalších rokov. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO TEPLICE

V **září** oslaví narodeniny: pan Miloš Lichtenstein, nar. 6.9. – 41 let; pani Sonja Lichtensteinová, nar. 18.9. – 76 let; pani Tereza Skálová, nar. 26.9. – 37 let; pan Vít Lichtenstein, nar. 7.9. – 37 let; pan Samuel Látal, nar. 9.9. – 23 let; pan Dominik Látal, nar. 17.9. – 29 let; pani Gabriela Becková, nar. 1.9. – 47 let, a pani Šeindly Faerman, nar. 20.9. – 91 let. Přejeme jim všechno nejlepší do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO TRENČÍN

V mesiaci **september** oslávia narodeniny: pani Slávka Žilinčanová – 80 rokov; pani Marta Groplová – 81 rokov; pani Tatiana Bičanovská – 72 rokov; pani Eleonóra Nápoká – 72 rokov a pán Emil Weil – 71 rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **září** oslaví narodeniny pani MUDr. Antonie Chuchutová a pani Mgr. Věra Valtová. Jmenovaným přejeme do dalších let pevné zdraví a pohodu. *Ad mea veesrim šana!*

IZRAEL A TURECKO

Představitelé Turecka a Izraele se v srpnu dohodli, že ukončí čtyři roky trvající zrušení diplomatických misí a vrátí do země svých protějšků velvyslance a generální konzuly. Přerušeni vztahů nastalo roku 2018 na popud tureckého prezidenta Erdogana poté, co Trumpova administrativa přesunula americkou ambasádu z Tel Avivu do Jeruzaléma a na izraelsko-gazské hranici vypukly nepokoje. Předehrou k tomu byla událost v roce 2010, kdy izraelští vojáci zastavili tureckou loď Mavi Marmara porušující izraelskou blokádu Gazy.

Díky obnovení diplomatických vztahů Turecko nyní hodlá profitovat z izraelského plánu těžit ropu a zemní plyn ve Středozemním moři, Izraeli zase vyhovuje, že v rámci arabských dohod postupně normalizuje vztahy s arabskými zeměmi.

ABBÁSOVY VÝROKY

Německá policie zahájila vyšetřování palestinského prezidenta Mahmuda Abbáse. Týká se slov, která pronesl v srpnu na tiskové konferenci při návštěvě Berlína. Na dotaz, zda se hodlá omluvit za smrt izraelských sportovců, které před půl stoletím zavraždili na Olympijských hrách v Mnichově členové palestinské skupiny Černé září, odpověděl v arabštině: „Chceme-li překonat minulost, hledme do budoucnosti.“ Nejenže se neomluvil, ale ještě dodal, že „Izraelci spáchali od roku 1947 na padesáti palestinských místech na padesát holokaustů“. Tím naplnil v přítomnosti německého kancléře Olafa Scholze a řady novinářů skutkovou podstatu zlehčování holokaustu, které je v Německu trestné. Jelikož ale Abbás v Německu pobýval na oficiální návštěvě, požívá diplomatické imunity.

TEXASKÁ ŠKOLA POVOLILA DENÍK ANNE FRANKOVÉ

Oblastní škola v Texasu, která nařídila, aby se z její knihovny odstranilo komiksově vydaní *Deníku Anne Frankové* (neboť obsahuje „pro děti nevhodné“ výrazy a scény), své rozhodnutí odvolala. Stalo se to po bouřlivé kritické reakci rodičů, médií a osobností. Navíc některé skupiny prohlásily, že do okrsku začnou posílat různá vydání *Deníku* – čímž by napodobily to, co se letos na jaře stalo v Tennessee. Tam jedna škola odstranila z osnov grafický román *Maus* (kvůli údajně „pornografii“) a instituci pak zavplavily jeho rozmanité edice.

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Zmrzlina Ben&Jerry míří k izraelským zákazníkům.

ODKLAD O MĚSÍC

Obvodní soud v Moskvě vyhověl 19. srpna požadavku představitelů Židovské agentury (JA) v Rusku a o měsíc odložil slyšení, kdy se bude jednat o jejím dalším osudu v zemi. Mezitím by agentura měla zodpovědět výhrady, které vůči ní ruské ministerstvo spravedlnosti vzneslo. Jedná se o obvinění, že Židovská agentura neoprávněně shromažďuje osobní data ruských občanů.

Za skutečný důvod možného uzavření úřadovny JA v Rusku se však všeobecně pokládá izraelská kritika ruské agrese na Ukrajině i snaha zastavit odliv kvalifikovaných židovských zaměstnanců, jenž se od počátku války výrazně zvýšil.

BUCHAŘI SE ZLOBÍ

Od dubna 2020 trvají protesty newyorského společenství Židů původem z Buchary v Uzbekistánu a jejich potomků proti tomu, jak zaměstnanci nešetrně zacházejí s jejich hroby na židovském hřbitově na Mount Carmel v Queens. Hřbitov vznikl na počátku 20. století, je zde pohřben například jidiš spisovatel Šolom Alejchem nebo Leo Frank, zavražděný

davem v Georgii roku 1913, a od šedesátých let minulého století zde pohřbívají své blízké právě členové ruský mluvící bucharské komunity. Ti vytykají personálu, že když pomocí rypadel chystá nové hrobové jámy, poškozují i hroby staré a že se o pohřebiště málo stará. Výsledkem sporu zřejmě bude zákon, upravující chod náboženských hřbitovů.

MODERNĚJŠÍ LETIŠTĚ

Hlavní izraelské letiště, letiště Ben Guriona, by se od počátku roku 2023 mělo představit ve výrazně zmodernizované podobě. Změny by se měly týkat nových digitálně automatizovaných systémů, které umožní, aby si cestující při odletu sami zvažili zavazadla, zaplatili za případnou nadváhu, vytykali palubní lístky i nálepku na kufr, jež odešlou ke kontrole a poté do letadla. Předpokládá se, že většina úkonů se díky automatizaci zrychlí.

BEN&JERRY U SOUDU

Federální soudce USA rozhodl, že výrobce zmrzliny Ben&Jerry nemá právo bránit své mateřské firmě Unilever, aby prodávala jeho výrobky na Západním břehu (přičemž prodej v Izraeli v hranicích před rokem 1967 by zůstal zachován). Soudce rozhodl, že prohlášení vedení Ben&Jerry, že prodej zmrzliny v této oblasti poškodí jeho značku, která se zavazuje k sociální spravedlnosti, nelze nijak dokázat a je „ryze spekulativní“. Unilever navíc v červnu prodal svou licenci izraelskému podnikateli Avi Zingerovi, který nyní prodává oblíbenou pochoutku pod hebrejským a arabským názvem. (am)

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné, spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz). Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia, s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodes*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 9. 2022.

Cena 30 Kč (1,20 €)